అడుగు జాడలు

ఆంధ్ర బుక్ హౌస్

తెలంగాణా తిరుతెన్నులు [లేఖలు] 'భవదీయుడు'	1-0-0
గెలుపు నీదే [నాటకం] కె. యల్. నరసింహారావు	1-0-0
ఒకరోజు [నాటిక] ,, ,,	1-0-0
గండిపడ్డ జీవితాలు [కథలు] పి. యస్. ఆర్. ఆంజనేయ శాస్త్రి	0-10-0
కృష్ణారావు కథలు [కథలు] భాస్కరభట్ల కృష్ణారావు	0-12-0
జాతీయ పతాకము [చరిత్ర] కోదాటి నారాయణరావు	0-6-0
ఇంద్ర ధనుస్సు [రేడియో ప్రసంగాలు] ,,	0-8-0

త్వరలో :

క్రీనీడలు [నాటకం] రచన : కె. యల్. నరసింహారావు

ప్రతులకు :

జనపద ప్రచురణలు,

1-8-452, చిక్కడ్‌పల్లి,

హైదరాబాదు-1.

అడుగుజాడలు

[ప్రజానాళిక పోటీల్లో ప్రథమ బహుమతినందిన నాటకం]

కె. యల్. నరసింహారావు

ఆంధ్ర బుక్ హౌస్
సుల్తాన్ బజార్
హైదరాబాద్-1

ప్రథమ ముద్రణ

వెల : రూపాయి

శివాజీ ప్రెస్,
సికిందరాబాదు.

1956 నవంబర్ నెల 9వ తేదీన అఖిలభారత సహకారసప్తాహ సందర్భంలో ప్రప్రథమంగా ఈ నాటకం ఇండియన్ నేషనల్ థియేటరువారిచే ప్రదర్శించబడింది. అందులో పాల్గొన్న నటీనటులు :

గోపయ్య	: శ్రీ ఎ. ఆర్. కృష్ణ
నరసయ్యన్న	: శ్రీ తురగా కృష్ణమోహనరావు
చంద్రం	: శ్రీ పస్నూరి రామారావు
పాపన్న	: శ్రీ శ్రీనివాసరావు మంత్రి
వెంకటపతి	: శ్రీ కర్రా సుబ్బారావు
దాసు	: శ్రీ ఎస్. గోపాలమూర్తి
కొమరన్న	: శ్రీ వై. నర్సిరెడ్డి
సీత	: కుమారి కృష్ణవేణి

ఇందులో—

౧. గోపయ్య	...	మోతుబరి రైతు
౨. నరసయ్యన్న	...	గ్రామంలోని పెద్దమనిషి
౩. వెంకటపతి	...	సహకారసంఘు కార్యదర్శి
౪. చంద్రం	...	గోపయ్య మేనల్లుడు
౫. దాసు	...	డాక్టరు, చంద్రం సహాధ్యాయుడు
౬. కోమరన్న	...	తపాల బంట్రోతు
౭. పాపన్న	...	వెంకటపతి బంటు
౮. సీత	...	గోపయ్య కూతురు

అడుగుజాడలు

ఒకటవ రంగం

గోపయ్య ఇల్లు

[రైతుఇంట్లో ఉండదగ్గ సామాన్లు. గోపయ్య భార్య శేషమ్మ ఫోటో మాత్రం ప్రేక్షకులకు కనిపించేట్టు వుండాలి. గోపయ్య ఒక బల్లమీద కూర్చొని భారతంలో పద్యం చదవడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడు. కాని—బయట పాట ధ్వని ఎక్కువై అతని చదువుకు అంతరాయం కలిగిస్తున్నది.]

అయ్యల్లారా అమ్మల్లారా అన్నల్లారా అక్కల్లారా
అడుగులు వేద్దాం అందరమొకటై మహాత్ములందరి అడుగుజాడలలో
పోయాయ్ ఎప్పుడో ఇతరుల శ్రమతో తమతమ కడుపులు నింపేరోజులు
వచ్చాయిప్పుడు మనపని మనమే వక్కువంచుకొని చేసెడిరోజులు॥అడు॥
గునపాల్ తట్టలు చేతబట్టుకొని రోడ్లు వేయుదము పదరండోయ్
ఒంపులు దింపులు బురదగుంటలు పూడ్చి వేయుదము రారండోయ్॥
మనకనుపయ్యే సౌకర్యాలు మనంత మనమే సాధిద్దాం
కష్టపడినచో కరువేలేదని లోకమంతకూ చాటిచెప్పుదాం ॥అడు॥

[ఈ పాట ఆగుతుందేమోనని లేచిబయటికి చూశాడు. తగ్గలేదు. మళ్ళీ చదువుదామని చూశాడు. సాగలేదు. విసుగు ఎక్కువైంది. చప్పున బయటేదో కనబడ్డట్టు లేచి]

గోపయ్య : సీతా! సీతా! (గట్టిగా) సీతా!

సీత : (తట్టమోస్తున్న వేషంతో గబగబావచ్చి) ఏమిటి నాన్నా?

(బయట పాట తగ్గిపోతున్నది)

గోప : పిలుస్తుంటే వినబడటంలేదా? చెవుడా?

సీత : లేదునాన్నా! అవతల పాటపాడుతుంటే వినబడ్లేదు.

గోప : ఆటలూ, పాటలూ! ఏంచేస్తున్నావు?

సీత : ఇదిగో-భవనం కట్టుకుంటే మందులవీ ఇచ్చి ఆస్పత్రి నెలకొల్పుతామన్నారుగదునాన్నా! భవనం పూర్తయిపోయింది. చక్కగా వుందినాన్నా. చుట్టూ కాస్త సవనంగావుంటే బాగుంటుందని కంకరా, మన్నూ వేసేస్తున్నాం.

గోప : దాన్నెవరూ వర్ణించమన్లే, నిన్నీ పనికి ఎవరు పూనుకోమన్నారు?

సీత : ఒకరు పూనుకోమనేదేముందినాన్నా. ఊరికి ఆసుపత్రీ, బడీ, పోస్టాఫీసూ ఇలాంటివన్నీ అందరికీ అవసరమేగా?

గోప : మాకులేని అవసరాలు మీకే వచ్చాయా?

సీత : మీరు పెద్దవారనీ, ఈపని చేయలేరనీ మేము వెళ్ళాము.

గోప : నాతరఫున వెళ్ళారన్నమాట. ఏమిటీ వేషం? అవతారమెలా వుందో కాస్త అద్దంలో చూసుకో!

సీత : మనమెలాఉంటే అద్దమలా చెబుతుంది. వేరేచూడడమెందుకూ?

గోప : ఊఁ. మాటకు మాట ఎదురుచెప్పేదాకా వచ్చిందన్నమాట.

సీత : ఎదురుచెప్పడం కాదునాన్నా. నేనేం తప్పుచేశానని కోప్పడుతున్నావు?

గోప : ఏం తప్పుచేశానని ఎంత నెమ్మదిగా అడుగుతున్నావేమే! ఆమాటనడానికి సిగ్గుండక్కర్లే?

సీత : అంత అపరాధం ఏంచేశానని?

గోప : తగుదునమ్మా అంటూ నీవు బయలుదేరావుగాని—మరెవరైనా బయలుదేరారా నీతోపాటు?

సీత : అదేమిటినాన్నా—అలా అంటావు, ఊరు వూరంతా కదిలింది.

గోప : ఆడవాళ్ళ సంగతి నేను చెప్పేది.

సీత : వాళ్ళూ వచ్చారు.

గోప : మన సాటివాళ్ళెవ్వరైనా ఉన్నారా?

సీత : అంటే?

గోప : అంటే — కొంటే. వెంకటపతిగారి అమ్మాయిలెవరైనా వచ్చారా?

సీత : ఎవరో కొందరు రాలేదని—వెళ్ళేవాళ్ళు ఎందుకాగాలి?

గోప : రానివాళ్ళు ఎందుకు రావడంలేదో ఆలోచించక్కర్లే? ఒకపని చేసేప్పుడు—పరువు, మర్యాద ఆలోచించొద్దూ?

సీత : ఇందులో పరువు మర్యాదలు పొయ్యేదేమిటో నాకర్థం కావడంలే.

గోప : అవును. అది నీకెలా అర్థమవుతుంది? నా కర్థమవుతుంది. బయటికెడితే నా గతేమిటో ఆలోచించావా?

సీత : మీకంత కష్టంకలిగించేంత తప్పువనా నాన్నా ఇదీ?

గోప : కాదా? ఒక పరువుగల ఆడది—పదిమందిలో తిరుగుతూ రాయీ రప్పా మోస్తున్నదంటే నా మోపీకాదూ? పెళ్లికాని పిల్లను— అదుపూ ఆజ్ఞలులేకుండా అలా గాలికి వదిలేశానని పదిమంది చాటుగా, నేటుగా అంటుంటే తల వొంచుకో వలసినవాణ్ణి నేనుగాని నీవు కావుగా?

సీత : నీ పరువు మర్యాదలకు భంగం కలిగితే నాకు కలిగినట్టు కాదా నాన్నా?

గోప : అదితెలిసే ఇలా ప్రవర్తిస్తున్నావా?

సీత : ఇది తప్పని అనుకోవడంలేదునాన్నా. గ్రామంలో ఎవరూ చేయని సాహసం మీరుచేసి-ఆడవాళ్ళకు చదువు చెప్పించారని సంతోషించాను; నాకొక కొత్త ప్రపంచాన్ని చూపి —

ఈ ప్రపంచంలో నేను నిర్వహించాల్సిన బాధ్యతలను గుర్తింప జేశారని ఆనందించాను.

గోప : అదే ఇంతవరకూ వచ్చింది. అందరిలాగే చిన్నప్పుడేఏఅయ్యకో ముడిబెట్టేస్తే నాబాధ్యత తీరిపొయ్యేది. ఈ చదువులనీ, తెలివి తేటలనీ, ఆదర్శాలనీ భ్రమసి పరువుమర్యాదలను పోగొట్టు కునే స్థితికొచ్చింది బ్రతుకు.

సీత : అదేమిటినాన్నా—అలా అంటారు? ఇన్నాళ్ళూ మీరు చెప్పిన విష. యాలను వ్యతిరేకించానా?

గోప : అయిందేమో అయింది. ఇకనేను ఇలా పదిమందితో మాటలు పడలేను. ఏ అయ్యకోచూసి ముడిపెట్టదలుచుకున్నాను.

సీత : ఏ అయ్యకో ఏమిటి నాన్నా?

గోప : అవును. చంద్రంతో నీవివాహం జరగదు.

సీత : (గద్గదకంఠంతో) అదేటినాన్నా చిన్నప్పటినుంచిపెంచి, చదువు చెప్పించి, అత్తయ్యకు మాటఇచ్చి-చివరకిలా అంటావానాన్నా·

గోప : అనుకున్నాను. అందరిలాగే అతనూ ఏ ఉద్యోగమో చేసుకొని-ప్రయోజకుడవుతాడనుకున్నాను. కాని—లాభంలేదు సీతా! అతనికి చెప్పించిన చదువూ, అతనిపై పెట్టుకున్న ఆశలు—అన్నీ వృథాఅయ్యాయి. అతనికివ్వడంవల్ల నువ్వు సుఖపడ్తావనే నమ్మ కంనాకులేదు. గ్రామాలనీ, అభివృద్ధనీ వెర్రిభ్రమలు పెట్టుకొని బంగారంలాంటి ఉద్యోగాన్ని వదులుకొని రావడం నాకిష్టం లేదు. నీవూ అతనితోపాటు వూరేగడం అంతకన్నా ఇష్టంలేదు. ఇకపైన అతని బ్రతుకు అతనిది; మనబ్రతుకు మనది.

సీత : బావను వెళ్ళగొడ్తావా నాన్నా?

గోప : మనసులు కలవనప్పుడు వేరుగా ఉండడమే మంచిది.

సీత : అన్యాయం చేయకునాన్నా. బావ కన్యాయం చేయకు. చిన్నప్పటినుంచి నీ చేతుల్లో పెరిగాను; నిన్ను నమ్ముకున్నాను.

గోప : (పెడముఖంగా) నన్నింక వొత్తిడిచేయకు సీతా! నే నెప్పుడో ఆ నిశ్చయానికొచ్చాను. నీవిక అతని విషయం ఎంత తొందరలో మరిచిపోతే అంతమంచిది.

సీత : అది అసంభవంనాన్నా! బావకు నేను మాటఇచ్చాను. ఈకార్యక్రిమాల్లో సేనతనికి చేదోడు-వాదోడుగా వుంటానని వాగ్దానం చేశాను. నేను మాట తప్పలేను నాన్నా. నేనూ ఆయనతోచే వుంటాను. (బయటికి వెళ్ళబోతుంది. గోపయ్య చప్పున తిరిగి సీత రెట్టబట్టు కొని, తట్ట విసిరిపారేసి)

గోప : ఆఁ. అంచాకా వచ్చిందీ...నీవెక్కడికీ కదలడానికి వీల్లేదు. మాట ఇచ్చావా—మాట! ఎవర్నడిగి ఇచ్చావు? నేనిక్కడ బ్రితికివున్నానని మరిచే పొయ్యావా? అప్పుడే ఇంత అహంకారమా? నడువు లోపలికి, గదిలో పడుండు. అదే నీకు తగింది.

(ప్రిక్క గదిలోకి నెట్టి బయట గొళ్లెం పెడుతుంటాడు. లోపల్నించి సీత)

సీత : నాన్నా! నాన్నా! నన్ను బందీని చెయ్యకు. గొళ్ళెంపెట్టకు. నాన్నా! గొళ్ళెం పెట్టకు, నన్ను వదిలెయ్యి.

గోప : అరవకు. అరిచావంటే ఏకంగా గోడే పెట్టించేస్తాను.(పూర్తిగా రంగంమీదికొస్తూ) బావకు మాటఇచ్చావా—మాట! అప్పుడే ఇంత అహంకారమా! ఇంత స్వేచ్ఛా! (బల్లమీద కూలబడి గబగబా పొరచుట్ట చుడుతుంటాడు. కొంతసేపు ఆపనిలో వున్నాక—కొమరన్న ప్రవేశం)

కొమ : గోపయ్యగారూ!

గోప : (తలెత్తి) ఎవరది?
కొమ : నేను కొమరన్ననుండి.
గోప : ఊఁ......ఎందుకొచ్చావు?
కొమ : దవాకానా తయారైందికాదుండీ...
గోప : దవాఖానాలు, టపాఖానాలు,పాగల్ ఖానాలు...... అందరికీ ఇదో పిచ్చి పట్టినట్టుందే! ఆఁ తయారైతే?
కొమ : ఓ సబసువంటిది జరిపిఅండ్ల దవాకాన సురుచేద్దామని ఊరంత అనుకుంటుౖను. తవఁరుగూడఆడిక్.......
గోప : ఇలాంటి దవాఖానాలు, రోడ్లు, బావులూ తయారుచేయించి; సభలూ, సమావేశాలు జరిపించటానికి ఉన్నాడుగా మీచంౖద్రం గారు.
కొమ : ఆరే పంపిౖనుండి. తవఁరికీమాట మనివిజేసి రమ్మాౖను.
గోప : ఊఁ ఊళ్లో ఆయన చెప్పే దొర; మీరంతా వినే బంౖట్రోతులు.
కొమ : అదేందుండి—అట్టంటరు. ఆరుగూడ మాతో బరాబర్ గ తట్ట మొయ్యటం లేదుండి. అసలు—ఆరులేంది ఈ పనికి ఉసారిచ్చేదోరు? అమ్మో ఆరులేందే — మనూరుకు రోడ్డు పడునా? ఎరువులొచ్చునా? మందులొచ్చునా......
గోప : టపాఖానా వచ్చునా? నీకు టపా తెచ్చే పని దొరుకునా?
కొమ : అంతకుముంగల బతకలేదా ఎట్టనుండీ? మీరట్నేఅంటడూ. అయినగని—కోల్లు పెంచియ్యటం, పాలుగిట్ట జమజేపిచ్చటం, బడి పెట్టిచ్చటం—ఇసువంటియన్ని సురూజేపిచ్చినంక—ఎంతమందికి కొత్తంగ ఏరే పనులు దొరకలేదంటరు?
గోప : ఏమైనా—నువ్వయితే పాపన్నకు పోటీపడి సంపాదించిందేగా ఈ ఉద్యోగం.

కొము : మీరడే మాటన్నారు! టపాకానొస్తదనెటోర్కు ఇంగ పాపన్నకన్న జల్రి రొండు అచ్చురాలొచ్చుంటె. న్నాకైతె అ కాస్త రాకపాయె. దానికి అచ్చురాలు రావాలెగద.

గోప : మరి—నీకెట్లా వచ్చిందీపని?

కొమ : ముంగల పాపన్న నడిగితె—అసలు మనూరుకు టపాకానే వొగ్దన్నడంట. మీకు తెలవందేవుండది—అని ఒదోమతంలేరి. ఇంగ—అంతల్నే శంప్రవయ్యగారే నా కడుపుల రొండచ్చు రాలేసిన్రు. ఇంతల్నే టపాకాన రాసేవొచ్చింది. పని జూపి న్రనుకోరి. పాపన్న ఇప్పడనుకుంటాండు—తనకీ పనిదొరక్క పాయెనే అని.

గోప : మొత్తంమీద వాడికి నువ్వు పోటీపడలేదంటావు?

కొమ : సాంవిం తోడుండి. ఊకెనే ఆడు పడీపడక అంటుంటడు...... సరెగని—తవరు బయలెల్లరూ? పెద్దలంతుడాల్నని జనం అంటాన్రు. మీకోసం ఎదురు సూస్తాన్రాడ.

గోప : రాసని చెప్పు. మీరో భవనాలు కట్టేవారు; మేము దానికి వచ్చేవారమా?

కొమ : రావంటారు?

గోప : మళ్ళీచెప్పాలా?

కొమ : సల్లేరి—ఏంచేస్తం?

(కొమరన్న బయటికెడుతుంటే—లోపలికొస్తున్న వెంకటపతి ఎదురుపడ్డాడు. ఒకరికొకరు ఎగాదిగా చూసుకొంటారు.)

వెంకట : (గోపన్న ప్రక్కన బల్లమీద కూచుంటూ) ఏం, కొమరనొచ్చాడు? అల్లుడుగారేమన్నా డబ్బుకోసం కబురంపారా?

గోప : (మరో పొగాకుకాడ అందిస్తూ) ఆం... మీకెప్పుడూ డబ్బు ముచ్చటే. డబ్బుకోసం ఏమిటండీ?

వెంక : అదికాదండీ. చూస్తూ చూస్తూ పాపం చక్కని నౌకరీ వదులు కొని వచ్చాడుగా. ఇక డబ్బుకు ఇబ్బందికాదూ మరి.

గోప : ఇబ్బందేముంది? టపాఒకటి లంకించుకొన్నాడు. దానితో వచ్చేదాంతో ఏకుస్తున్నాడేమో! పోనిద్దురూ...వాడేదుపు వాడేడ్చుకుంటున్నాడు.

వెంక : అల్లునిమీద ఒక్కసారే అంత మూతివిరుపు?

గోప : అల్లుడట——అల్లుడు. మీకుతెలియందేముంది వెంకటపతిగారూ! ఇదిగో, మీరే అన్నారుగా—బంగారంలాటిపని వదులుకొని ఇక్కడేదో పీక్కుతిందామని రావడం నాకేం నచ్చలేదు.

వెంక : ఆః-మీరన్నట్లు కుర్రతనంమరి. పెళ్ళిచేసేస్తే బాధ్యతలు నెత్తిన బడ్తాయి. అప్పుడు తెలుస్తుంది—ఉద్యోగం ఎందుకవసరమో.

గోప : వాడి పెళ్ళి నేచేసేదేమిటి?

వెంక : అదేమిటండోయ్! చిత్రంగా మాట్లాడేస్తున్నారు. (చుట్టలు వెలిగిస్తారు) కూతురుతోపాటు చిన్నప్పటినుంచి మీ పోషణలో వుంచుకున్నారు; బోలెడు డబ్బుఖర్చుచేసి చదువుచెప్పించారు; వాడి కాళ్ళు, వీడి కాళ్ళు పట్టుకొని ఉద్యోగంకూడా ఇప్పిం చారు; చివరకు పెళ్ళికూడా చేసేస్తే మీ బాధ్యత తీరి పోతుందిగా?

గోప : అట్లా అనుకునే ఇదంతా చేశాను వెంకటపతిగారూ! ఏదైనా ఒక పనిలో స్థిరపడితేగాని పెళ్ళిచేసుకోనంటే——సరేనని ఈడొ చ్చిన అమ్మాయినిగూడా ఆపాను. కాని, చూస్తుండగానే ౫, ౬ నెల్లు చేశాడోలేదో మానుకొనివచ్చాడు. ఏదో గ్రామా లను బాగుచేయడమట, గ్రామాల్ని బాగుచేయడం.

వెంక : మంచిదేకానిండి, గోపయ్యగారూ! మీరన్నట్టు—ఊరికి చేసిన ఉపకారం, పీనుగుకు చేసిన శృంగారం ఒక్కటేనని ఊరికే

అన్నారా మరి. ఇవంతా ఎరిగుండేకదూ—నేనూ జాగ్రత్తగా వుండవలసివస్తున్నది. ఊళ్లోకి సహకార సంఘాన్ని తెచ్చినప్పుడు ఒక్కరైనా కళ్ళు తెరిచాడూ? ఇప్పుడు—మాకు అప్పియ్యమంటే మాకు అప్పియ్యమని పీక్కుతినేవారే. మహం సమయానికి తీర్చేవారిలాగా అడుగుతున్నారు.

గోప : ఎవరికైనా తీసుకునేటప్పుడుండే ఆదుర్దా తీర్చేటప్పుడుండదుగా.

వెంక : బాగా చెప్పారు. ఇంతకూ—నేనొచ్చినమాట మర్చేపొయ్యా. ఆఁ...మీకు ౧౫౦ రూపాయలు చాలునన్నారుగా?

గోప : చాలండి. అదైనా ఇంటి మరమ్మతుపెట్టుకున్నా గనుక అవసరమైంది.

వెంక : దానికేం! మనచేతిలో సహకారసంఘం ఉన్నది దేనికండి? అవసరమయినప్పుడు తీసుకోడానికేగా. మీరన్నట్టు ఆమాత్రం తోడ్పడంది పరపతిసంఘ మెందుకూ—నా మొహం. ఏమంటారు?

గోప : కావచ్చుననుకోండి......మరి...ఆ మొత్తాన్ని ఇంకా—

వెంక : ఇదిగో ౨, ౩ రోజులలో పంపిస్తా. వెధవది దాని కెంతపని అనుకున్నారు. బోలెడు లెక్క. ...సరే—మీతో చెప్పి వుండడం మంచిది. మీకున్న పేరు ధనం క్రింద—మీ పేర ౪౫౦ దాకా వ్రాయొచ్చు. అంతా వ్రాశాను.

గోప : మిగతాది మీ అక్కరనిమిత్తమా?

వెంక : అంతేమరి.

గోప : దానికేం. వాడుకోండి. నాకు అవసరమైంది యివ్వండి; ఆపద రాకుండా చూడండి. మీ ఇష్టం. ఎంత వాడుకుంటేమాత్రం యేం? నేను కాదన్నానా? అంత నమ్మకంలేనివాణ్ణా?

వెంక : రానురాను. ఆ మాట వేరేచెప్పాలా? అయినా——చెప్పి వుంచుదామని. నాకుమాత్రంఅంతడబ్బెందుకండీ...కడుక్కో త్రాగుతామా? మీరన్నట్టు ఏదవది వ్యాపార మొకటి చాలక వ్యవసాయంకూడా పెట్టుకుందామనుకున్నాగా పొలైన. కర్రు దగ్గర్నుంచి కాడిదాకా కొనవలసిందేగా. ౨, ౩ వేలయితే గాని కుదరదుమరి. తంటాలుపడుతున్నాను.

గోప : అవునుమరి. క్రొత్తగా వ్యవసాయమంటే మాటలా?

వెంక : అదీ సంగతి. సరే...వస్తామరి. (వెళ్ళబోయినట్టు లేచి మళ్ళీ కూర్చొని) మీరన్నట్టు—— ఆసుపత్రి భవనమంటూ కట్టించారు టగావాళ్ళు?

గోప : అది చెప్పడానికే వచ్చాడు ఈ కొవఁరన్న.

వెంక : ప్రారంభోత్సవములాంటిది జరపడానికేనా? నా దగ్గరికీ పంపారులెండి మనిషిని.

గోప : మరి వెళ్ళలేదేం?

వెంక : ఆఁ—— నాకెక్కడ తీరుతుందండి. కుదరదన్నాను. ఇక అందులో దాసనివున్నాడే——ఆ హరిజన కుఱ్ఱాడు. వాణ్ణి డాక్టరుగా చేసి...అంతా మమేకం అనిపిస్తారుకాబోలు.

గోప : కావచ్చుమరి. నాలుగు అక్షరాలు నేర్చినవాడని ఏవో శిక్షణ లనీ, మన్ననీ, మసినాకులని ఏవో జరిగాయటగా. వాడి సహ వాసంవల్లనేగా మావాడు ఇంతవరకొచ్చింది? ఇప్పటికే అత నొక మందుల పెట్టెను వాడుతున్నాడు.

వెంక : అటమరి. అది పట్టుకొని తిరుగుతుంటే చూశాను. అంతే గాని...ఆ మందులెవరు తీసుకోబొయ్యారుగనుక? మీ రెప్పు డైనా వాడి చూశారేమో!

గోప : హమ్మో! సాకసలు అసూదిమండులంటేనే భయం. మాకెవరి పడవు. ఏదో దేవుడు చల్లగా చూడాలిగాని ఇనేం చేస్తాయి గనుక. ఏమంటారు?

వెంక : అంతేమరి. మీరన్నట్టు—ఏదో వాళ్ళపని వాళ్ళుచేసుకుంటారు అయినా-ఏవెట్లా పోతే మనకెందుకు? వస్తామరి. (నిజంగా వెళ్ళటానికి లేచాడు)

గోప : మంచిది. (బయటికి సాగసంపుతూ) డబ్బుకు ౨, ౩ రోజులలో రానా?

వెంక : ఎబ్బే మీరెందుకూ రావడం. అవసరమైన గుర్తులవీ పెట్టి నేనే మీ ఇంటికి కాయితాలు, డబ్బూ పంపుతాగా. పూర్తి చేసి పంపండి.

గోప : అలాగే.

వెంక : సరే...వస్తా.

(వెళ్ళాడు. గోపయ్య మళ్ళీవచ్చి బల్లమీద కూర్చొని చుట్ట ఆర్పిపారేసి, మొదట చదువదలచుకొన్న పద్యాన్ని చదవ ప్రయత్నించబోతుంటే చంద్రం వస్తాడు)

చంద్రం : ఆస్పత్రి భవనం దగ్గరికి రానన్నారటేం మావయ్యా?

గోప : (తలవంచుకొనే) ఏం—రామంటే తప్పా?

చంద్రం : తప్పన్నానా మావయ్యా, కొత్తగా ఒక భవనాన్ని స్వయంగా గ్రామస్థులం కట్టుకున్నాం గనుక—పదిమందిమీ కలసి ఒక సభ జరిపి—సంబరంగా అందులో ప్రవేశింతా మనిగా.

గోప : ఆ సంబరమేమిటో మీకున్నదేమోగాని మాకులేదు.

చంద్రం : అదేమిటి మావయ్యా! మీకంటే?

గోప : మేమంటే—నేనూ, మరికొందరమన్నమాట.

చంద్రం : మన ఆరోగ్య సదుపాయాలు అందుబాటులోకొస్తుంటే సంతోషపడం దెవరుంటారుమావయ్యా—మీరూ చిత్రంగా అంటారు.

గోప : ఉన్నారోయ్ నాబోటివారుకొందరు. సరేనా? మీ మందులూ, వైద్యాలయాలూ ఎవరికీ అక్కర్లేదు. రోగాలు లేకుండా ఎవడూ ఏంచేయ్యలేడు.

చంద్రం : లేకుండా చెయ్యలేక పోవచ్చుగాని మావయ్యా రాకుండా చెయ్యొచ్చు. వచ్చిన వాటిని నయం చెయ్యొచ్చు. ఇప్పటికీ విషయంలో ఎంతో రుజువైంది.

గోప : కావచ్చే మోగాని—ఈ పిచ్చిపనులన్నీ చేయడానికి ఒక చక్కని ఉద్యోగం వదులుకొని రానక్కర్లేదు.

చంద్రం : ఉద్యోగం అంటే ఏమిటి మావయ్యా?

గోప : నన్ను పరీక్షిస్తున్నావా? ఉద్యోగమంటే నాలుగు రాళ్ళు సంపాదించుకుంటూ హాయిగా సంసారాన్ని వెళ్ళతీసుకోవడం.

చంద్రం : ఆ పని పల్లెల్లో ఉండైనా చెయ్యొచ్చు.

గోప : నీవలా వచ్చావుగనకనా—అంటున్నావు?

చంద్రం : కాదుమావయ్యా, ఈ విషయం నిజం. అందులోనూ — ఈనాడు యువతీ యువకులు—పల్లెల్లో చేయడానికెంతైనా పనీ, బ్రతకడానికెన్నో అవకాశాలూ ఉన్నాయి.

గోప : ఇంతచదువూ చదివి—ఇలా తట్టలూ,పారలూ మోయడమేగా?

చంద్రం : అది తప్పంటారా? మన వూళ్ళకు రోడ్లు వేసుకోవడం, మన పిల్లలకు బళ్ళుకట్టుకోవడం, మన పంటలకు భూములు దున్నుకోవడం, మన ఆరోగ్యానికి ఆస్పత్రులు కట్టుకోవడం ఇలాంటివన్నీ దోషమంటారా?

గోప : దోషమనేదెలా వుంటుందోయ్? ఎవడు చేయాల్సినపని వాడు చేయాలి. కాస్త—పరువు మర్యాదలు కలవాళ్ళు బజార్లలో తట్ట నెత్తినబెట్టుకొని తిరిగితే—లోకం ఎలా నవ్వుతుందో ఆలోచించాలి.

చంద్రం : అలా ఎవరూ అనుకోరుమావయ్యా. మనం అభిమాన పడుతూ లోకాన్ననడం పొరపాటు.

గోప : చంద్రం! నీధోరణి నాకర్థమైంది. నీవిక నాకేమీ నీతులు బోధించక్కరేదు. మీకు పరువు మర్యాదలూ, సిగ్గూ బిడియం అంటూ లేకపోయినా——మాకవి కావాలి.

చంద్రం : మీరేమిటి, నేనేమిటి మావయ్యా?

గోప : నీవు నీవే, మేము మేమే. నా పరువు మర్యాదలుగాని, నా అభిప్రాయాలుగానీనీకక్కరలేనప్పుడు——నీఇష్టమొచ్చినట్లుండడమే మంచిది.

చంద్రం : అదేమిటి మావయ్యా—చాలా చిత్రంగా అంటున్నారు. మీ పరువు మర్యాదలకు భంగం కలిగేట్టు ప్రవరిస్తున్నానా?

గోప : కాక మరేమిటిదంతా?...నా ఆశలన్నీ అడియాసలుచేశావు. నానా అవస్థాపడి ఇప్పించిన ఉద్యోగాన్ని కాలదన్నావు. దాని ద్వారా నీవేదో ఇంకా పెద్దఉద్యోగానికెళ్ళి మీ అమ్మకలలూ, నాకలలూ ఈడేర్చగలవని ఆశించాను. నా కూతురెంతో సుఖ పడుతుందని వూహించాను. అవ్వన్నీ నిరాశచేశావు. ఇదంతా తప్పుకాదా?

చంద్రం : కాదు మావయ్యా! మీ రొక్కవిషయం ఆలోచించలేదు. ఈనాడు మనదేశం వివిధ రంగాల్లో ఎంతో అభివృద్ధి కావాల్సివుంది. దానికి ముఖ్యంగా గ్రామాల్లోనే పని జరగాలి. అందుకే—నా చేతనైనవరకూ సేవచేయాలను

కున్నాను. అలాగని—బ్రతుకుతెరువును చూసుకోకుండా—ఒట్టి ఉద్రేకంతో, ఆవేశంతో, అయోమయంగా ఈపనిలోనికి దిగలేదు. పోస్టాఫీసుకు ప్రయత్నించాను; లభించింది. అదేకాక—ఈనాడు పల్లెల్లో చెయ్యడానికి ఎన్నైనా ఉద్యోగాలున్నాయి. అవసరమైతే వాటిలోనైనా చేరదామనుకున్నాను. బస్తీ ఉద్యోగంవల్ల ఇంతకన్నా సుఖంవుంటుందని నేననుకోను. అందుకే—చివరకీ నిర్ణయానికొచ్చాను.

గోప : నీభ్రమలకు ఎంత పెద్ద ఉపన్యాసమిచ్చావోయ్. సరే—నీకీపనే ఆనందంగా వుందనుకుంటే ఇక్కడే పడిపడువు. మాకేం సంబంధంలేదు.

చంద్రం : అదేమిటి మావయ్యా—అంతటి నిర్ణయానికొచ్చారా! అభిప్రాయాలు కలవనంత మాత్రాన అంతా కలసివుండడం తప్పంటారా?

గోప : ఒక ఇంట్లో ఇందరి అభిప్రాయాలు పనికిరావు.

చంద్రం : సరే మావయ్యా! వెడతాను. మీరింతగా అన్నప్పుడు నేను ఉండదలుచుకోలేదు. అమ్మా నాన్నలకు కరువైనా, మీరా లోటును తీర్చారు; విద్యాబుద్ధులు చెప్పించారు; మీ ఉపకారాన్ని ఎప్పుడూ మరువలేను మావయ్యా. వెడతాను....మీకీ విషయంలో ఇంత పట్టింపు ఉంటుందనుకోలేదు.

గోప : ఆ విషయం ఇప్పుడు తెలుసుకొని మార్చుకొన్నా తిరిగి ఆ ఉద్యోగం ఇప్పిస్తాను.

చంద్రం : లేదు మావయ్యా! నేనీ నిర్ణయానికి పరిహాసంగా రాలేదు. అవన్నీ ఆలోచించుకునే వచ్చాను. మీ ఆశీర్వాదం, భగ

వంతుని ఆశీర్వాదం వుంటుందనే నమ్ముతున్నాను. సరే మావయ్యా—వస్తాను. (గదిలోకి పోబోతూ) సీత ఏదీ?

గోప : నీవిక సీతనేమీ కలుసుకో నక్కర్లేదు. ఇప్పటికే నీబుద్ధి సగం దానికబ్బింది.

చంద్రం : మంచిది మావయ్యా......ఇంత హఠాత్తుగా పరిస్థితులు మార్తాయనుకోలేదు. (సీతవున్న గది గొళ్ళెం తీయడానికి వెడతాడు)

గోప : ఆ తలుపు గొళ్ళెం తీయకు.

చంద్రం : లోపల టర్రింకువుంది మావయ్యా! (అంటూ గొళ్ళెం తీసి లోపలికి వెళ్ళనే వెళ్ళాడు. గోపయ్య ఇంకా గొళ్ళెం తీయకని అంటూవున్నాడు. ఇంతలో చంద్రం ట్రంకుతో బయటికొస్తాడు. సీత వెంబడిస్తుంది.)

చంద్రం:- (నమస్కరిస్తూ) వస్తా మావయ్యా! వస్తా సీతా! (వెడు తుంటాడు)

సీత:— (ఏడుస్తూ) బావా!...బావా! ...ఉండమను నాన్నా — బావనుండమను. బావ కన్యాయం చేయకు...(చంద్రి మాట్లాడడు)ఆగు బావా! నేనూ నీతోనే వస్తాను. బావా! ఆగు. నేనీ బందిఖానాలో వుండలేను. నేనూ వస్తున్నా. (బయటికి వెళ్ళబోతుంటే గోపయ్య సీతను పట్టుకొని లాగుతాడు.)

గోప:— ఇప్పటివరకూ తిరిగిన తిరుగుడు చాలు. ఇంకేమీ వూరేగ క్కర్లేదు. నడువు లోపలికి.

సీత:— (మరీ ఏడుస్తూ) నాన్నా! ఈ మాత్రానికి నా గొంతు పురి ట్లోనే ఎందుకు పిసికెయ్యలేే? ఎందుకు బ్రతకనిచ్చావు? ఎందుకు పెంచావు? ఎందుకు చదివించావు?

గోప:— (అదిరేట్టుగా) సీతా! (క్షణం నిశ్శబ్దం) ఏమిటా వొళ్ళు తెలియని వాగుడు?

సీత:— (ఏడుపు దిగమింగుతూ) అవును నాన్నా! ఇది వాగుడే. అసలు మీకీ గ్రామాలు బాగుపడటం ఇంష్టలేదు. గ్రామస్తులు చదువు ల్లేక అజ్ఞానంతో, అనారోగ్యంతో, దరిద్రంతో బ్రతకాలని మీ ఉద్దేశ్యం. వాళ్ళు చదివితే మీ మాటలు వినరనీ, మీ పెద్దరికం సాగదనీ, మీ కుట్రలు కుదరవనీ భయం.

గోప : ఏమిటా మాటలు——నోరుముయ్ (ఫెళ్ళున చెంపమీద వేసి) ఊరుకున్నకొద్దీ మితిమీరిపోతున్నది. కుట్రలేమిటి? నేను చేసే కుట్రలేమిటి? (లోపలికి నెడుతూ) ఫో లోపలికి! గదిలో పడుండు. అందులోనే ఏడువు. బయటి కడుగుపెట్టావంటే చీల్చేస్తాను. (బయటికి గొళ్ళెంపెడుతున్నట్టు తెలుస్తుంది. లోపల్నుంచి సీత)

సీత : గొళ్ళెం పెట్టకు నాన్నా! కావలిస్తే చంపెయ్యి నాన్నా! చంపెయ్యి. నీ కసితీరిపోతుంది. గదిలో వుంచకు.

(గోపయ్య రంగమ్మీదికొస్తాడు)

గోప : భగవంతుడా! నన్నింకా ఎందుకు బ్రతికించావురా తండ్రీ! (తన చెయ్యి చూసుకొని—భార్య ఫోటోదగ్గరికి వెళ్ళి భోరున ఏడుస్తాడు) శేషమ్మా! నీ బిడ్డను కొట్టానని ఏడుస్తున్నావా? ఏంచేయను శేషమ్మా? పువ్వుల్లో పెట్టి సాదాను. ఇలా మోటుగా బావులూ, చెరువులూ త్రవ్వడం నేను సహించలేను శేషమ్మా! సహించలేను.

దాని మేలుకోరకే కొట్టాను శేషమ్మా! నాతల్లికి చెడు జేయాలని కొట్టలేదు. నా సీతకు చెడుచేస్తానా శేషమ్మా? చెడుచేస్తానా—చెప్పు?

అపును. దాని మనస్సు బాధపడిపుంటుంది. దాని బుగ్గలు కందివుంటాయి శేషమ్మా! నాకు తెలుసు.

ఏంచేయను? అయిపోయింది. నా చిట్టితల్లిని ఈ పాపిష్ఠి చేతితోనే కొట్టాను. ఏంచేయను దీనిని? ఏంచేయను? (ఏమీ తోచదు. చప్పునమంచం కనిపిస్తుంది) దీనికిదే శిక్ష. (గబగబా చేతిని మంచానికేసి బాదుతూ తటపటాయిస్తుంటాడు. నరస య్యన్న వస్తాడు)

నర : ఏమిట్రా గోపయ్యా ! అలా చేతిని మంచానికేసి కొడ్తున్నావు?

గోప : శిక్ష విధించుకుంటున్నానన్నా. నా సీతను కొట్టినందుకు శిక్ష విధించుకుంటున్నాను.

నర : అదేమిట్రా ! నీ ఇంటావంటా లేదు. పసిపిల్లమీద చేయిచేసు కున్నావు?

గోప : (బల్లదగ్గరికొచ్చి కూర్చుంటూ) ఏం చేయను నరసయ్యన్నా ! ఊరంతా ఏదో రాయి రప్పా మోసిందని అదీ మోయకం తప్పుకాదూ?

నర : ఏం తప్పురా? దాని మొగుడే మోశాడు. అది మోస్తే తప్పా?

గోప : (కొరకొరలాడుతూ) మొగుడా? ఎవడా మొగుడు? పెళ్ళి కాందే మొగుడెవడు?

నర : ఏమిట్రా—నీ కోపమంతా నామీద చూపుతున్నావు? పెళ్ళి కాకుంటేమాత్రం చంద్రం దాని మొగుడుకాడా?

గోప : కాడు. వాడికి నా సీత నివ్వను. మొదట ఇద్దామనే అనుకు న్నాను. కాని—ఇప్పుడా నిర్ణయాన్ని మార్చుకున్నాను.

నర : నాకేం తెలుసు నీ నిర్ణయం? ఇంత చపలచిత్తుడవైతే ఎలారా?

గోప : లేకుంటే — ఇలా గ్రామాలనీ, అభివృద్ధనీ భ్రమసి ఉన్న ఉద్యో గాన్ని వదులుకొని వచ్చినవాడికి సీతనిస్తే ఏం సుఖపడుతుంది?

నర : ఆఁ...మన పిచ్చికాకుంటే—ఎవరికెందులో సుఖంవుంచను కుంటే అందులో కెడతారు. మధ్య మన బలవంతమెందుకూ? మున్ముందు ఇప్పు డొదులుకున్న పనికన్నా పెద్ద పనిలో కెడతాడేమో !

గోప : ఆ మాట ఇక నీవు నమ్మాలి.

నర : నమ్మే వీలుంది గనుకనే అంటున్నా. ఇదివరకులాగా బల్లదగ్గర కూర్చొని పనిచేయడమే గొప్పనుకున్నావా గోపయ్యా? ఇప్పుడు—దేశానికి ఎవడు కొత్త రూపురేఖలు దిద్దితే వాడు గొప్ప. నిజానికి ఇదే ఎప్పటికైనా సత్యం. నీనిర్ణయం నాకేం నచ్చలేదురా.

గోప : ఏం గొప్ప అన్నా? వీళ్ళిద్దరూ ఇలా తట్టబుట్టా, పారలూ మోస్తుంటే—అంతా నవ్వడంలే?

నర : అని నువ్వనుకుంటున్నావు. ఎవరూ నవ్వడంలేదే. అదంతా నీ భ్రమ. వీళ్ల కృషివల్ల ఈనాడు గ్రామాలకు కొత్తరక్తం, కొత్త కళాకాంతులు వస్తుంటే అంతా కళ్లకద్దుకుంటున్నారు.

గోప : నీ చోద్యంకాకుంటే...ఏమిటా కొత్తదనం?

నర : మరీ అంత చీకట్లోవుండి— ఏమీ పట్టనట్టు అడిగితే ఎలారా గోపయ్యా? స్వయంగా మనిషిని పంపితేనేగాని ఉత్తరం చేర దనుకునే రోజులు పోయి, అడా లోపుతో దేశమంతటికీ ఉత్త రాలు చేరే పోస్టాఫీసులొస్తున్నాయి; ఒకట్లో తరగతికూడా పదిమైళ్ల దూరం నడవాల్సిన గతి తప్పి, పై ఫారాలదాకా చదివేబళ్ళు అన్నివూళ్లకు పడుతున్నాయి. ప్రాణాలుపోతున్నా చేయిచూసే నాథుడుండని వూళ్లకు వైద్యులొస్తున్నారు. గొడ్లన్నింటికీ వాతలువేసి చంపుకునే పరిస్థితులు పోయి—అవి చల్లగా బతికేందుకు ముందే మందులిచ్చుకునే అవకాశాలొస్తు

న్నాయి. నిలుపు లోతు బురదలో దిగబడే పూళ్ళు—చక్కని రోడ్లతో నింపుతున్నాయి. చిమ్మచీకట్లతో నిండిన వీధులకు—చక్కగా బాటలుచూపే దీపాలొస్తున్నాయి......ఇవన్నీ కొత్తవికావురా? వీటివల్ల లాభాలు లేవంటావా? ఇంతకన్నా మనం కోరే సుఖాలేమిట్రా గోపయ్యా?

గోప : వీటికోసం—ఉన్న ఉద్యోగం వదులుకోవాలా?

నర : చూడు గోపయ్యా! ఈ పనులన్నీ కావాలంటే-కొంతవెవరో పూనుకోవలసేవస్తుందిగా. ఉత్సాహం వున్నవారు ఏదైనా వదులుకొని ముందుకొచ్చి కృషిచేస్తారు. తగిన ఫలితాన్నీ, కీర్తినీ సంపాదిస్తారు.

గోప : ఏమో అన్నా! నువ్వెన్నయినా చెప్పు. పిచ్చిలా తిరగడం నా కేమాత్రం నచ్చలేదు. పైగా—అంటూ సొంటూ లేకుండా తిరగడం.

నర : అన్నీ గుర్తిస్తావు గోపయ్యా. మరికొన్నాళ్లలో గుర్తిస్తావు. నేనూ మొదట తెలియక ఏమో అనుకున్నాను. కాని—ఈనాడు అతురాలా వాళ్ల పంథా సరియైందని నమ్మాను.

గోప : ఎట్లా?

నర : వాళ్ళుచెప్పేవి మరీపెడచెవినిపెట్టకుండా—ఆచరించిచూద్దామని ఈ ఏడు వాళ్ల సలహాప్రకారం కొత్తపద్ధతిలో వ్యవసాయం సాగించాంకదూ! దేవుడిదయవల్లో, వాళ్ల కృషివల్లో—మొత్తంమీద కాస్తనాలుగుగింజలుఎక్కువే రాలాయిచెప్పొద్దూ. దానిబాపతే—నీదగ్గర బదులుతీసుకొన్న గడ్డి తీసుకోపొమ్మని చెబుదామని వచ్చాను. నా దగ్గర బండి లేదుగా గోపయ్యా. నీ వీలున్నప్పుడు కాస్త బండి పంపి తెప్పించుకో.

గోప : దానికిప్పుడేం తొందరొచ్చిందన్నా?

సర : అలా అనకు. ఎలాగైనా అప్పు అప్పేరా. అది తీరిందాకా నిద్రపట్టదు. ఇదివరకు—ఈ అప్పులు తీరవనీ, మనగతి యింతేననీ నిరాశపడ్డానుగాని—ఇప్పుడు మళ్ళీ ఆశగా వుంది. త్వరలోనే—మనం ఇన్నాళ్లనుంచీ పూడ్చని చెరువు గండ్లను వాళ్ళు పూడ్పిస్తారట. దాంతో మన చుట్టుప్రక్కవూళ్ల భూములు బంగారం పండించవూ? ఇక——వాళ్లంటే నాకు ఎందుకు నమ్మకం కలుగదు? నాకేమిటి—అందరికీ అదే నమ్మకం.

నీవు ఎంతసేపూ నీ అల్లుడు చంద్రం ఉద్యోగం మానేసి వచ్చాడనే చూస్తున్నావుగాని——అతని సత్సంకల్పాన్ని గురించి ఆలోచించడంలేదు. సరే ఆలోచించు గోపయ్యా. మళ్ళీ ఆలోచించు. దేనికీ తొందరపడకు. వస్తామరి. వీలున్నప్పుడు బండి పంపుమరి. (వెడతాడు)

గోప : (కలతచెందినట్టుగా) సీతా! సీతా! ఏం చేస్తున్నావు తల్లీ?

(గది వున్నవైపు వెడుతుండగా తెర)

—

అడుగుజాడలు

రెండవ రంగం

ఊరుమధ్య రచ్చబండ

[ఎత్తైన వేదిక. వేదికకు ఇవతలివైపు పాపన్న తలకింద తువ్వాలు పెట్టుకొని]

"బంతిపూల ఓ సిన్నదాన
బంగారు మురుగులదాన
బాయికాడ కావలి బంట
బారెడు పొద్దెంగరాయే సుంట"

[అంటూ జానపద గీతం గొణుక్కుంటున్నాడు. ఎదురుగా ఒక బోర్డు మీద ఏవో అక్షరాలు వ్రాసినవి కనిపిస్తున్నాయి. వేదికకు ఒక పక్క నున్న కొయ్యకు పోస్టుడబ్బా తగిలించివుంది. మరోపక్కన వయోజన పాఠశాల వున్నట్టు-"బోర్డు" చెబుతున్నది. పాపన్న అటిటుచూస్తూ పాట చదువుకోవడంలో అతని దృష్టి ఏదో వ్రాసివున్న బోర్డుమీద పడుతుంది. చప్పున లేస్తాడు]

పాప : మల్లేందో బల్లమీదికెక్కిందే! (అది చదవడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. ఏవో తప్పులు చదువుతాడు. మధ్య నెక్కడో తన పేరులాంటిది తగులుతుంది. అది 'పాపన్న పచ్చి రాక్షసు,డని వ్రాసి వున్నట్టు వూహించుకుంటాడు. తురుగ్గిన కోపంవొస్తుంది.) ఆఁ పాపన్న పచ్చి రాచ్చసుడా? ఈరంత మంచోరా? ఇట్టున్నాది—ఈల్ల ఎవారం? ఈల్లబొక్క నవ(లకుంటె సూడు మల్లె...(వెళ్లి మళ్ళీ వేదికమీద గొణుక్కుంటూ కూర్చుంటాడు. ఇంతలో టపాతీసుకొని పరుగెత్తుతూ ఏదో పాటపాడు కుంటూ వస్తున్న కొమరన్న కనిపిస్తాడు)

పాప : ఏందో కొవఁరన్నా—పదా లెక్కు పైన యే! రావూ!

కొమ : (ఆగిపోయి) ఏవఁదీ—ఇయ్యాల్నెవో ఈడ గూకున్నావూ? మిద్దెంటి రావఁసావి పెంటదిబ్బెటుబాయె? తోల్ల అచ్చయ్య పిట్టగోడెటుబాయె?

పాప : ఆటినిగూడ మీవోల్లుంచరంటగద?

కొమ : మంచిదిగానప్పుడు వుంచుడెందుకుమల్ల? సరెగని ఏందది ఆపితివి?

పాప : జల్ది బోవాల్నా ఎట్ట?

కొమ : ఇదేవఁన్న టప్పనుకున్నావా? మల్లేవఁన్ననుకున్నవా?

పాప : అంత మాట్లాడే వల్లగాకుంఁడున్నాది?

కొమ : ఏందది సెప్పెహె! పనిలేనోనిబుద్ది పరిపరి ఇదాలంట. ఏంపది సెప్పరాదె?

పాప : పనుండబట్టే పిల్సిన.

కొమ : నువ్వాడలే. పనికిరాని పనులన్ని పై నేసుకుంటవు. సెప్పుమల్ల.

పాప : ఏదో ఏఁటేసినవ్ గని బల్లమీనికేవోఁ కొత్తకొత్త పేర్లెక్కినయే?

కొమ : పనులు కొత్తయయితాంటె—పేర్లు కొత్తయెక్కవా ఎట్ట?

పాప : ఓడిపేరెట్టబోతె నాకేంగని—నాపేరెందుకెక్కాలె బల్లమీన?

కొమ : నీదో పిచ్చిగాకుంటె—నీపేరేందే?

పాప : ఇంగోదుర—పాపన్న పచ్చి రాచ్చసుపని రాసిర్రుగద.

కొమ : సూడు పాపన్న! నన్నాకె ఎందు కొదిరిస్తవుగని—ఒక్క మాటిను. దానిమీన అబద్దం ఎక్కేదిలేదు; నిజం వూకనేది లేదనుకో.

పాపన్న : అట్టంటె—ఇంగనేను సెడ్డోన్ననేగద—నువ్వనేది?

కొమ : ఈ పాడునోటితోని పచ్చని సెట్టకింద పాపపుమాట లెందు కనిపిస్తవు? దానిమీన వుండేయి వుండేదేననుకో.

పాప : ఎట్టనైన—సెంద్రం, దాసు, పీసు, సుబ్బు—అంత వోశే పార్టీలాయె. ఇంగ కాదంటావు?

కొామ : పార్టీ, పార్టని పూరంత ఊడికే పాడుపాడు జేస్తిరి. ఇంగ సాలదే?

పాప : ఓరాత్రి సేసింది? మీ సెంద్రింగిట్ట రాకుంటె అందరి దోశే మాటగద. రొండు పార్టీ లెందుకుండై? అంత ఎంకటపతి సెప్పినట్టే నడ్సెటోల్లం.

కొామ : ఏవంటరే—గురిగింజంట...ఎందుకంతే—ఇంగజూడూ! అంపని పొందని మాటలని అంకర్నెందుకు బద్నాం జేస్తవు? ఆరేవో బంగారవసువంటి బస్తీ నౌకరొదులుకోనిగూడ మసూర్ను బాగుజేద్దాయనొస్తె—ఇదేనా నువ్వనేది?

పాప : దెబ్బగాల! ఇంగ ఇయ్యాల ఆరు బాగుజేస్తె అయితది. లేకుంటె సెడిపోద్దేవో. ఇన్నాలదనక మనం పూల్లేవన్న బతుకుతుండవా, ఏవన్ననా?

కొామ : ఇప్పటిదన్క బతికినబతుగ్గూడ వో బతుకేనా? రాతికిందికప్ప, రాశికిరాని పంట వోశేనన్నరు. అసుంటి బతుకు బతికినం.

పాప : ఇంగిప్పుడు మారాజులోలె బత్తరేవో?

కొామ : మారాజులమూట మర్సి ఎన్నాల్లాయె. మడ్సులోతుగబత్తె ఆడిక దేసాలు.

పాప : ఇన్నాల్లదన్క మనం మడ్సులోతుగ బతకలేదంటవ్. గంతే నార?

కొామ : వొప్పనోనికి ఎంతిప్పిసెప్పినా తెల్వదుగనీ—ఇంతైతె అస లెవారవేందో సెప్పరాదె? ఎందుకాపినవ్?

పాప : ఏరే ఏవుండది? ఈ బల్లమీన పాపన్న మంచోడుగాడని రాస్తె తలకాయలు, తలకాయలు పగలాల్నని సెప్పు మీవోల్లకు.

కొమ : నువ్వు పగలగొట్టినోల్లంత ఆ గుట్టకుబడి పడుస్తున్రులే. జర అంక్ల ఏంరాసుందదో సక్కంగ సదువుకోని మాట్లాడు.

పాప : సదివే అంటుండం.

కొమ : నీ ఏసంగి సదువుతోని సదివితె అట్నే వుంటదిలే.

పాప : ఇంగ ఆమాత్రం సదవలేనంటవా?

కొమ : ఆఎత్తున సదువురాబట్టేకాదె—కోవఁటి బుచ్చెయ్యింటికాడి పాలీలన్ని పటపట ఇరిగినై.

పాప : మడ్సినిజూసి పాలియ్యాలెగని—నీ అనుంటోనికిచ్చే పాలీ నాకిస్తె ఆగుతాదిర?

కొమ : నువ్వాడలే. నీకింద మడ్సులే ఆగరైరి. ఇంగపాలీలాగుతాయి?

పాప : ఏందిరో—మడ్సులు గిడ్సులంటుంటవ్—నేను ఏమడ్సి సేవఁన్నరా?

కొమ : మాటమార్సుడు బాగ నేర్సినౌగని—ఇప్పుడుగాదె తలకాయలు, తలకాయలు పగలాల్నన్నది?

పాప : నామీని కొచ్చినోల్ల తలకాయ పగలగొడ్తనా? మల్ల బొక్కలిరగ్గొట్టనా. బొక్కనవుల్తమల్ల బొక్క — ఏవఁనుకున్నవో. జర—మీవోల్లను బద్రంగుండవఁని సెప్పు.

కొమ : తాటాకు సప్పుల్లకే కుందేల్లు బెదురుతాయె. సరె—నువ్వు జేసేదేందో సెయ్యరాదె? వద్దంటాగుతా గనకనా? గిదా నువ్వు జెప్పేది. ధసెఫో—నేను బోవాలె(గబగబా వెడతాడు)

పాప : హమ్మా! నీకెంత నీలుగుడెక్కిందేవిఁరో? ఇందన కొచ్చినాది? సూద్దాయిఁ మీ ఆటలెన్నాల్లు సాగుతయో? బొక్క నవఁలన్ర మల్లబొక్క.

(మళ్ళీ వేదికమీద కూర్చొని—ఇంకాస్త సేపు ఇందాకటిపాట గొణుక్కుంటుంటాడు. ఇంతలో నరసయ్యన్న డబ్బాలో ఉత్తరం వేసి పావన్న వైపుచూస్తాడు)

నర : ఏం పాపన్నా! లేలపదాలేసి తెమెహా ఉద్యోగ్గాపాడేసున్నావే?

పాప : ఒరదీ? నరసయ్యన్నా! సూడ్నేలేదు. రావ్వా? కూకో.

నర : ఏం—ఇవేళ ఇక్కడకూర్చున్నావు? నీ ఆసనం ఇదికాదే?

పాప : ఆ శంచ్రివయ్యా, దాసయ్యలు ఒక్కపని జేస్తున్నారె?

నర : ఎందుకురా నువ్వుపొద్దస్తమానం వాళ్లమీద పడేడుస్తావు?

పాప : నీకేం తెలవనట్టు మాట్టాడుతుండవేం అన్నా? ఎన్నడులేంది మసూరుకో టపాకానా తెచ్చిపెట్రినా.

నర : మంచిదేగా. ముక్కాని మనదికాపనుకుంటే ఉత్తరం ఎక్కడికైనా పోతుంది.

పాప : ఏం పోవుడో ఏంకతో? ఆ లాబం మీకేవన్న వుండదేవోగాని-మా అనుంటోల్లం పడిసస్తున్నం.

నర : బాగుందే. అదుంటే—మాకు లాభముండి మీకు వుండకపోవడమేమిటీ?

పాప : ఏందో నీకేం దెలుస్తది. నా పానమ్మీనికొచ్చి ఏడుస్తుండ.

నర : టపా తెచ్చేపని నీకు దొరకలేదనేనా ఏడుపు?

పాప : ఆ మాయదారిపని నాకెందుకు అన్నా—నువ్వెట్నే అంటవూ? గాపొద్దు ఈడబ్బాలంగ వోరో ఉత్తరాలు కాజేసినంట. సురి—రోజు ఇంకా సేపటికి ఆరే తీసుకుంటుండిరి. నేను కాజేసిన్నని—ఆల్లు ఆడాడ జెప్పుడెందుకు?

నర : నిజానికి ఇతరులెవరైనా ఆపనిచేస్తే అది నేరమేమరి. అయినా నువ్వు తీశావని వాళ్ళెవరైనా అన్నారా?

పాప : నాతోని మొకంబట్టుకోనంటె బొక్క నవలకపోయినాను అన్నా. ఆడాడ అంటున్నంట సాటుగ.

నర : ఎవరితో అన్నారో చెప్పరాదూ?

పాప : ఎంకటపతిగారితోని వొరో అన్నరంట.

నర : ఎవరో, ఎక్కడో, ఎప్పుడో అన్నారని నీకెందుకూ అంత భయం?

పాప : ఇంట్ల బయపేం వుండది. ఇట్లఅడ్డగోలుగంటె వూకునేది లేదని సెప్పుతున్న. ఎట్టనైన మంగల్నే మీ అసుంటి పెద్దలకు తెలి సుంటె జాగ్గద?

నర : ఏంరోయ్—వాళ్లసేవఁన్నా అంటావా ఏం?

పాప : నాకు ఆరితోశేం పంచాతే. ఆరునాజోలికొస్తె బొక్కసప్పుఁల్త ననుకో.

నర : చాలెల్లద్దూ—నీ బీరాలు నాకు తెలియనివాగాని—అనవసరంగా వాళ్లజోలికిబోకు. వాళ్ళు చదువుకున్నవాళ్ళు. చట్టాలు, వ్యవ హారాలు తెలిసినవాళ్ళు.

పాప : మరిట్ట వూర్నంత పాడుచేస్తుంటె వూకుంటవాఁ?

నర : టపాఖానాతెస్తే పాడుచేయడమా? దవాఖానావస్తే పాడు చేయడమా? బడికట్టిస్తే పాడుచేయడమూ?

పాప : ఇంగ ఆ బాగుజేసుడేందో, ఆ ముచ్చటేందో నీకు దెలవాలింగ. సరె—ఆల్లు ఎట్టజస్తెనాకేం? నాజోలికొస్తెవూకోను. ఇంకశ్నే దొంగతనం బెడ్తరనే ఇయ్యాలీడ కావలిగూకున్న.

నర : టపాడబ్బాకా?

పాప : ఔమల్ల.

నర : నువ్వేమీ కూర్చోచ్చే అక్కర్లేదు. ఎవడిపని వాడు చేసుకుంటే చాలు.

పాప : తీర మల్లపోతె నన్నేగద అనేది?

నర : ఊరికే ఎవరేవఁనరుగాని—అనవసరంగా తొందరపడకు. తర్వాత నీ ఇష్టం. (వెడతాడు.)

పాప : ఇయ్యాల కళ్లుదెర్సినోరు నన్నేంజేస్తరుగనీ. (మళ్ళీ వేదికమీద కూర్చొని చుట్ట వెలిగించి పాట లంకించుకుంటాడు. ఇంతలో గబగబా వెంకటపతి వస్తాడు)

వెంక : హరి—పీళ్ల నాటకం తగలబడా! హనుమంతుని దగ్గరా కుప్పి గంతులు. వీళ్ళ ఎత్తులూ, నక్కజిత్తులూ వెంకటపతిదగ్గరా!

పాప : (గబగబా వేదిక దిగుతాడు. వెంకటపతి వేదికమీద కూర్చుని ఎడమకాలుమీద కుడికాలు వేసికొని పైమీది కండువా కాళ్లకు చుట్టుకొంటుంటాడు) ఏవాఁయెనుండీ?

వెంక : ఏంకాఁవడవేఁవిఁటీ? మహా పెచ్చుమీరి పోతున్నారనుకో. ఒకరికా? ఇద్దరికా? నెమ్మది నెమ్మదిగా ఊరికే విషం పోస్తున్నారు. హమ్మా! నాటకం! నాదగ్గరా?

పాప : అసలు మాఁటేందో చెప్పరూ?

వెంక : (గభాల్న చుట్ట నోట్లో పెట్టుకొని) అగ్గిపెట్టి పడెయ్! అసలేమిటి? నకలేమిటి? అటైతే కొడ్డామనే వాళ్ళ ఎత్తేమో.

పాప : (అగ్గిపెట్టె వెలిగించి వెంకటపతి చుట్టవెలిగిస్తాడు) ఓరుండీ అది?

వెంక : ఇంకెవరు? ఆ చంద్రియ్య, ఆయనవెంట ఆ రావిఁగాడు.

పాప : ఎట్టెట్టా? కర్రిలు దీసుకొనొచ్చినార్రి?

వెంక : చాటుగా కర్రలే తెచ్చారో, కత్తులేతెచ్చారో ఎవరుచూశారు?

పాప : జర నాకు తెలిస్తె వురికిరాకపొయినానుండి. బొక్క నవఁలక పొయినాను—బొక్క.

వెంక : సమయానికి లేకుండా పొయ్యావు. ఏం లాంభం?

పాప : అంత పూనుకొనేందుకొచ్చిన్రు?

వెంక : ఎందుకేమిటీ? పొయ్యేకాలం. ఈపనులన్నీ అలాంటివికావూ? పైగా— దానికితోడు— సహకారసంఘం కాస్త పచ్చగా

వుందిగా. దానిమీద పడింది కన్ను. దీన్నికూడా గుంజుకొని-
వూరునుకాస్తా కుక్కలు చింపిన విస్తరి చేయాలని ఉద్దేశ్యం.

పాప : అందనకొచ్చినాది ఎవారం?

వెంక : ఇట్లాగే వూరుకుంటే ఎందాకైనా వస్తుంది. అందుకేగా అనుకోడం.

పాప : ఆ దస్తరం వూసగుంజుకుందామనే వచ్చినట్టా?

వెంక : హాంగైతే గుంజుకుందామనే. ఒకరికిద్ద రొచ్చారంటే ఇంకేమిటిమరి? పైకిమాత్రం—మేంకూడా సభ్యులుగా చేర్తాం, అప్పిప్పించండి అని అన్నారనుకో.

పాప : ఆఁ—ఇంగ అట్ట అప్పులిస్తె ఇయాళ్ళ దివాలు దియ్యం?

వెంక : తీస్తే వాళ్ళకేం? అయినవాడు, కానివాడు—అప్పులు తీసుకొని, ఎగ్గొట్టి—ఆఖరుకు నా పేరు పాడుచేద్దామనేగా? అయినా—అప్పులుకావల్సినవాళ్ళు—నాదగ్గరికొచ్చి ఎవరికివారు అడుక్కోలేరూ? మధ్య ఈ రాయబారగాళ్లెందుకూ? డబ్బులేక అలోలక్ష్మణా! అని నెత్తీనోరు కొట్టుకొనే రోజుల్లో ఈ సంఘాన్ని ఈడ్చి పట్టుకొచ్చిందెవరూ? నేనుకాదూ? ఎవరవసరాలేమిటో నాకుతెలియవ్రూ? నిన్నగాక మొన్నొచ్చి వీళ్ళు నాకు చెప్పొచ్చేవాళ్లా?

పాప : సూడబోతె—ఈల్లు అన్ని పనులు పదునుకోని సేస్తుండట్టుంపది. అటేవోఁమీమీనికి పంచాతికొచ్చిన్రా? (రహస్యంగా) ఇటు నేను పెట్టెలంగ ఉత్తరాలు దీసింది ఎట్ట దెల్సిందో ఏం కతో?

వెంక : ఆఁ, తెలిసిందా?

పాప : తెలవందే—పాపిగాడు పచ్చి రాచ్చసుడని ఆబల్లమీన ఎందుకు రాస్తరు?

వెంక : ఆఁ అందాకా వచ్చిందీ? ఇంకెందుకూ? పీక్ల జుట్టు చేతిలో చిక్కినట్టే. ఏదీ ఏం రాశారు?

పాప : (చప్పున ప్రక్కకు చూసి) లేవకురి. అంగో—ఆ శంద్రవంయ్య దంటోడు దాసంట—పీసు—వోస్తుండు. అన్నిపిల్సి ఒక్కాట ఆడిద్దాయూఁ?

వెంక : వాడేగా—అంటరానివాడు.

పాప : అదే—తొంటెల్లుగాని కొడుకు. అదింత, ఇదింత సదివిందేవోఁ ఆకరుకు డాక్సరు సదుపు సదివి వోచ్చిండు.

వెంక : వాడికొచ్చిన చదువూసరె. వాడి వైద్యమూ సరె. ఊళ్లో ఒక దవాఖానా, ఈనో వైద్యుడు. జాగానేవుంది. వైద్యుడా నీ చేతిమాత్ర వైకుంఠయాత్రా అన్నట్టు.

పాప : ఆఁ—మసం ఆనికాడ మందులు తినబోయినవాఁగనీఁ. జర ఆట ఆడిస్తె సూద్రాదురి; మీ కెందుకు?

వెంక : పోనిద్దూ—గాలికిపొయ్యే కంపను వొంటికి కొట్టుకోవడ మెందుకూ?

పాప : మీ కెందుకు—మీరట్ట జూస్తుండరాదురి. అంగోవస్తాండు... ఏవఁయ్యోయి దాసయ్యా! జర్రిట్రావూ! ఎంకటపతిగారు పిలుస్తున్రు.

దాసు : (ప్రవేశించి) నమస్కారమండీ వెంకటపతిగారూ! (వెంకటపతి తిరిగి నమస్కారము చేయడు, కూర్చోమనడు) ఏమో పిలిచారట?

వెంక : ఆఁ......పూరికెనే. ఎటో వెళ్ళొస్తున్నావూ?

దాసు : మా వాడలో కలరా పొడసూపిందిగదూ. ఆ విషయంలో తంటాలు పడుతున్నాం.

పాప : మీ మందుల ఆసన జూస్తెనే కక్కొచ్చి—సగం గత్తర తగుల్తది.

దాసు : తెలియని విషయాలను గురించి ఎందుకు మాట్లాడ్తావు పాపన్నా?

వెంక : (ఎగతాళిగా) ఆఁ...వాడు నిన్నగాక మొన్న వూళ్లోకొచ్చిన వాడు. మీ అనుభవం వాడికెక్కడిదిగాని—ఇంతకూ మీ పనులెట్లా సాగుతున్నట్టు?

దాసు : వెంకటపతిగారు చిత్రంగాఅడుగుతారే. ఒక గట్టి సంకల్పంతో పనులు సాగిస్తుంటే—కాకుండా ఎందుకుంటాయి? కాకుంటే మనకీపనులు కాస్త కొత్తగనుక—మొదట్లో కొంత ఇబ్బంది తప్పదు.

వెంక : నేను చూస్తున్నాగదూ—నువ్వన్నట్టుచంద్రం చిన్నప్పటినుంచి ఇలాంటి ఇబ్బందులలో పడే తన జీవితాన్ని పాడుచేసుకున్నాడు. ఇప్పుడు ఇతరులనూ అందులోకి దించాడు.

పాప : ఏం లాబంలేందే—ఈ పనులన్ని ఎందుకు పెట్టుకుంటరుగనీ.

దాసు : అదేమ్మాట పాపన్నా! ఊళ్ళోకి బడి, పోస్టాఫీసు, ఆస్పత్రి, రోడ్లు, వర్లమరలు, ఆంబోతులు—ఇలాంటివన్నీ వస్తే ఒక్కరికేనా లాభం?

పాప : ఇంగో—నాకు ఎయ్యి జెప్పు, లచ్చ జెప్పు—ఏరే పైలాబం లేంది ఇసుంటి పనులు ఓరు వూకె పెట్టుకోనే పెట్టుకోరు.

దాసు : సరె—ఆమాటకొస్తే—ఎరువుల ఫ్యాక్టరీవుంటే ఒక్కరికే ఎరువులు దొరుకుతున్నాయా ? నాగార్జునసాగర్ వల్ల ఏ ఒక్కరి భూమో సాగవుతుందా? కోట్లమందికి లాభంకాదూ? ఏమండీ—పాపన్నకంటే తెలియదనుకొండి. మీకు తెలియనిదా?

వెంక : ఆఁ...అదంతా నిజమేననుకోవయ్యా. కాని అదంతా సర్కారుపని. సర్కారుపని సర్కారుచేసుకుంటుంది. అదేమిటో,

దాని ప్లానేమిటో సాగిపోతుంది. మధ్య పాపం మీకే తిప్పలు ఎందుకూ అని— ఏదో కలో గంజో తాగుతూ హాయిగా ఏ బస్తీలోనో ఉద్యోగం చేసుకోక?

దాసు : తీర్థానికి తీర్థం, ప్రసాదానికి ప్రసాదంగా ఏర్పడిపోతాయి. అవన్నీ మనకోసం వేసుకున్న పథకాలు కావూ? మనం ఎంత తొందరగా అమలు జరిపించుకుంటే—అంత తొందరగా ఫలితాలొస్తాయి. ఇక మనం వ్రాసుకోకుంటే ఎవరు వ్రాసుకుంటారు?

పాప : ఆఁ...ఇప్పుడు వ్రాసుకొని సేసిందేప్పుందిగనీ.

దాసు : అలా అంటే చాలా చెప్పవలసివస్తుందిమరి. (వెంకటపతి పక్కన కూర్చోబోతాడు. వెంకటపతి దాసును లెమ్మనలేక తానే చప్పున లేస్తాడు)

పాప : (అర్థంచేసుకొని) సదువుకున్నరని పేరేగని—సిన్నా పెద్దా అనే బుద్దెట్టొసది? అది పుటకతోనే రావాలెగని.

దాసు : మీరింకా ఈ అంటరాని దోషాన్ని పాటిస్తున్నారనుకోతే. (దాసు లేస్తాడు. వెంకటపతి మళ్ళీ కూర్చుంటాడు.)

వెంక : మీరుకూడా పాటిస్తేనేగా—మేమూ పాటించడంవల్ల లాభం?

దాసు : చట్టమే ఈ దోషాన్ని నిర్మూలిస్తున్నదిగదూ?

పాప : సట్టాలకేంలే. ఊళ్లుండోల్లం మనం; సట్టాలుజేసేది ఇంకోరు.

దాసు : బాగుంది. వారెవరు? మనమెవరం? మనం ఎన్నుకొని పంపితేనే వారు చట్టాలు చేస్తున్నారు. వాటిని పాటించడం మన ధర్మం, విధికూడాను.

వెంక : ఎలాగైనా—నాలుగక్షరాలు చదివాంగదా అని ధర్మాలూ, చట్టాలూ మాదగ్గర మాట్లాడితే ఏంలాభం? మాఇష్టం. మేమిప్పుడే మీలో కలవదలుచుకోలేదు. సరేనా?

దాసు : ఇంట్లో అయితే—పర్వాలేదేమోగానీండి—బజారులో మీరిలా అనడం అంత బాగుండకపోవచ్చు.

పాప : ఇంట్ల ఇన్నొగలా మల్ల? ఇంటికాడ వో ఆశారం, బేట ఇంకో ఆశారం. బాగుండది. ఈ కాలపు బుద్దులుమల్ల.

దాసు : దానర్థం అదికాదుపాపన్నా. రాజ్యాంగం ఎవరినీ ఏవిషయం లోనూ బలవంతపెట్టదు. అయితే—సమాజ శ్రేయస్సుకోసం ప్రజలందరూఅనుసరించవలసిన కనీసధర్మాలు కొన్నున్నాయి.

పాప : ఆఁ. బొక్కుల్ల రాసున్నయన్ని ఇక్కడెందుకు సెపుతవ్? యాడి లెక్కాడిదే.

దాసు : అట్లావుండదు పాపన్నా. అందరికీ ఒక్కటే లెక్క. నీకు తెలియకపాయె. తెలిసినవి చెబితే వినిపించుకోకపోతివి.

పాప : నేను పుట్టినకాడ్నించి ఈ బోడలు ఇంటున్నలేవయ్యోయి. సెప్పుకొనెటోరు సెప్పుకపోతరు. తెలవనోల్లు ఇనుకుంటరు. లచ్చతొంబై సంగాల్ల పనిజేసి కొమ్ములొద్దిరిగిన పెద్దల్ల మెదిలి నోన్ని, ఎన్నో బస్తీలు సూసినోన్ని. నాకాడ చెప్పొచ్చినావు?

దాసు : అన్నీ తెలిసేనా ఇలా మాట్లాడుతున్నావు?

పాప : ఓరికి దెల్సినకాడికి ఆరికి తెలుస్తదిగని...మందులు వూల్లల్ల మా జోరుగిస్తుండవేవోఁ—నాకేవఁన్నిస్తవా?

దాసు : వీటి వాసనే నీకు గిట్టదుగా...మందంటే ఏంముందు?

పాప : ఏమ్మందో ఎరక్కైతె నువ్విచ్చేదేంది? నేనే అడుగుదుగద.

దాసు : మందు దేనికీ అని?

పాప : నీకాడ తీరుతీరు మందులేవుండై గన్క? గుటుక్కున పానా ల్దిసేయేగద.

దాసు : ఏం పాపన్నా పరిహాసమా?

పాప : నీతోని నాకేం పరాశికంగనీ—నీకాడ అన్నితీర్ల మందులుండ యంటవా?

దాసు : అన్ని మందుల సంగతినీకెందుకూ? నీజాఢేమిటో చెప్పరాదూ?

పాప : ఏందంటావు? శనావున్నై. ఓరోగేమనుకున్నావు? ఒల్లు పొగరు, పుల్లెగండుతనం, తలదిరుగుడు ... ఉటికున్నయా మందులు?

(వెంకటపతి పకపకా నవ్వుతాడు)

దాసు : వెంకటపతిగారూ! పెద్దవారు—మీరుగూడా చూస్తూ వూరు కుంటున్నారుగదూ?

వెంక : నేనేం చేయనూ? ఊళ్ళను మరమ్మత్ చేస్తున్నారే పోగా— ఇదిగో మీరిట్లా తయారు చేస్తున్నారన్నమాట.

దాసు : అదేమిటి? మేమేం దోషం చేశాం?

పాప : ఏంచేసినారి? ఇంక నాలిముచ్చోతుగ మాట్లాడుతుండవే? మీ పడుపేందో ఏడ్సుకోక పరాయోరిపేర్లను బజారుబల్లమీని కెక్కిచ్చుడెందుకు?

దాసు : తప్పేముందీ? ఎవళ్లయినా ఫలానాపని చేశారని వ్రాస్తే తప్పా? పదిమంది తెలుసుకొని అందులో మంచివుంటే గ్రహిస్తారు.

వెంక : అయితే—పాపన్న పచ్చి రాతుసుడని వ్రాయడంకూడా మంచేనన్నమాట?

దాసు : రామరామ. అదేమిటండీ? మే మెవరికీ కష్టంకలిగించాలని దానిమీద వ్రాయం. ఎవరైనా అలా దిద్దారేమోమరి.

పాప : రాసేటప్పుడు రాసేది. తీర అడిగెటోరుకు దిద్దిన్రని తప్పిచ్చు కునేది. ఇదా మీరాడే నాటకం? నదుపుమల్ల ఏం రాసిన్రో.

దాసు : (బల్లదగ్గరకు వెళ్ళి చదువుతాడు)

౧. శ్రీ గుర్రం నరసయ్య కొత్తపద్ధతుల్లో వరిని సాగుచేసి ఈపడు ఎకరాకు సగటున ౩ బస్తాల ధాన్యం ఎక్కువ పండించారు.

౨. వయోజన పాఠశాలకు వచ్చేవారి సంఖ్య రోజురోజుకు అభివృద్ధి అవుతున్నది. ఇప్పుడు మొత్తం చదువుతున్నవారు ౩౪గురు.

౩. గ్రంధాలయాన్ని నిర్మించడానికి శ్రీ కాండ్ల సోమసుందరం తమకున్న భూమిలో నాల్గవ వంతు దానంచేశారు.

౪. శ్రీ మామిడాల పాపయ్య పచ్చి ఎరువులు వేసి దున్నడం వల్ల నిరుటికన్నా ఎకరాకు బస్తాన్నర ధాన్యం ఎక్కువ తేలింది.

ఏదీ? ఇందులో పాపన్న పచ్చి రాడుసుడని ఎక్కడుందండీ? (వెంకటపతి పాపన్నవైపు కొరకొరా చూస్తాడు. పాపన్న దిగులు మొహంవేసి—మళ్ళీ బెట్టుసరిగా)

పాప . ఇప్పుడుగాదయ నేను సూసింది. ఓరో సెరివేసిను.

దాసు : ఇంతలోనే ఎవరు చెరిపేశారు?

వెంక : నువ్వన్నట్టు చెరిపెయ్యందే ఎలా పోతుందిమరి?

దాసు : నేననడమేమిటండీ. అసలలా వ్రాయడమే జరగనప్పుడు చెరపడమనే సమస్యేలేదు.

పాప : మరైతె నేనబద్దం ఆడిన్నంటవా?

దాసు : ఎవరబద్ధమాడేదీ కనపడుతూనే వుందిగా? వ్రాయని వాటిని కూడా మీరిలా కల్పించి ప్రచారంచేస్తే అన్యాయం కాదండీ?

వెంక : ఇవేళ వ్రాయకపోతే—రేపు వ్రాస్తారు.

దాసు : అనవసరంగా ఎందుకు వ్రాస్తాం?

పాప : ఇదిరాసినోరు అది రాయకుండుంటారా?

దాసు : అలా అంటే ఏం చెప్పను? దీనిమీద పదిమందిని మంచిపనికి ప్రోత్సహించే విషయాన్నే వ్రాస్తాం కాని—ఒకరిని అపకీర్తి పాలు చెయ్యాలని వ్రాయం. మా కలాంటి ఉద్దేశ్యాలు లేవు. (అని దాసు వెళ్ళిపోతాడు)

వెంక : ఓరి వెధవా! మాకు అలాంటి ఉద్దేశ్యాలు లేవనిఅంటే—

పాప : మరి కుంటాయనేగదుండి అసలేవి?

వెంక : చాల్లే—నీవసలు చదివి చెప్పావా?...మాట్లాడవేం? నిన్ను సమర్థించలేక నా తలప్రాణం తోకకొచ్చింది.

పాప : అసలునస రాసిన పేరు నాదేననుకున్ననండీ.

వెంక : పడిసినట్టుంది. మామిడాల పాపయ్య పచ్చి ఎదుపు పెళాననుంటే — మధ్య నీకొచ్చిన రెండక్షరాలు పట్టుకొని చదివావూ? వెధవ పేసంగి చదువూ, నువ్వూ. ఇంక నాలుగక్షరాలేడిస్తే తప్పొచ్చిందేం?

పాప : మీరెన్నకన్న చెప్తేగదుండీ. అయ్యాయినా ఎన్నడో సిన్నప్పుడు కోదండం బట్టిచ్చి పంతులు జదివిచ్చిండు.

వెంక : అయితేమాత్రం— పచ్చిపులుసు పాపన్నకూ, మామిడాల పాపయ్యకూ ఏం సంబంధంరా నీ ఉలికిపాటు కాకుంటే.

పాప : ఆ 'పచ్చి'—పాపన్న అని రాసినంక రాయబట్టి అనుకున్ననుండీ.

వెంక : చాల్లే—ఎప్పుడూ ఇలా తెలిసీ తెలియని పడుపు లేపవకు. చేసేదాంట్లోనైనా చలాకీ వుండొద్దుటరా?

పాప : ఊఁ—పోనీరుండీ. ఇప్పుడిట్లంటె—ఈళ్లేంజేస్తరంట?

వెంక : మనమే తప్పుడు ప్రచారం చేస్తున్నామనుకోరూ?

పాప : అందనకొస్తె—మెల్ల డప్పు కట్టుకోనితిరగనుండి. అయ: నాది ఈడికారిపని? బొక్క నవ(ల్నుండి మల్లబొక్క.

వెంక : నీ మొహం. మహా నవిలే(స్తే అంటావు?

పాప : దానికి మోకా రావాల్నుండీ. బాగ కోపంరాంది నాకు వొల్లు పెరగదు.

వెంక : పెరిగితే ఆపేవాడుంపడు......సరే—అదంతా ఎందుకు గాని—గోపయ్యగారిదగ్గర డబ్బు వసూలుచేసుకురా. వడ్డీలో సహా ఇందాకే లెక్కచూసి చెప్పాగా. త్వరగా వెళ్ళిరా. ఇంకా చాలాపనుంది. (ఒకవైపు వెంకటపతి వెళ్లిపోతాడు. మరోవైపుకు పాపన్న వెళ్ళబొయ్యేటప్పటికి కొవ(రన్నొచ్చి డబ్బాలో ఉత్తరాలు తీస్తుంటాడు)

కొమ : ఏ(రో పాపన్నా! ఇంకీడ్నే వుండట్టుండదీ?

పాప : మీరింతపని బెట్టినంక వుండక తప్పుతాది?

కొమ : ఒసోస్! మేమేం బెట్టినవే(?

పాప : అండ్ల ఉత్తరాలు మీరే తీసుకుంట ఇంకోల్లమీన బెట్టుడేంది మల్ల?

కొమ : బాగుండదే దరువు? ఇండ్ల జాబులు ఇండ్లనే వుండాల్నాఎట్ల?

పాప : లేకుంటె—మీరు తీసి(నని—ఆసడిగని—ఇంకోరన్న తీసి(నేవొ(?

కొమ : ఓరు తియ్యాల్నో ఆరే తియ్యాలెగని—ఆరీరు అడ్డగోలుగ దీస్తె పానంమీనికి రాదె? అయినగని—ఇప్పుడా వైనవంతెం దుకుగని—బల్లమీనేం రాసి(నో బాగ సూసుకున్నవా?

పాప : సూసుకున్నంలే. బడె నువ్వు నాతో పరాసికం ఆడొచ్చినావ్?

(వెడుతుంటాడు)

కొమ : ఉం(డ్రో పాపన్నా ! నేనటే వస్తుంవ.

(ఇద్దరూ వెడుతుండగా తెర)

అడుగుజాడలు

మూడవ రంగం

ప్రయోజన పాఠశాల

[రాత్రిపాఠశాలను సూచించే పరికరాలు : లాంతర్లు, చాప చుట్టలు, పదాలను నేర్పే బొమ్మలపటం, నాయకుల ఫోటోలు, అట్ట లమీదపోసిన పెసామెతలు, నల్లబల్ల, గంటమొదలైనవన్నీ అమర్చబడి వుంటాయి. ఒక అట్టమీద కూర్చొని చంద్రం ఉత్తరం చదువుకొని ఆలోచనలో పడ్డాడు. దాసు వచ్చిందికూడా గమనించడు. దాసు—స్నానంచేసి తల తుడుచుకుంటూ వుండవచ్చు. అంటే బయటకు వెళ్లే ప్రయత్నంలో వుంటాడు. కాసేపాగి దాసే అందుకుంటాడు].

దాసు : ఏమిటా ఉత్తరం చంద్రం? పరీక్ష వేళం కాదుగదా?

చంద్రం : అయినా—నీదగ్గర దాపరికమేముంది దాసూ! (ఉత్తరం ఇస్తూ) కలెక్టరుగారు ఏం నిర్ణయించుకుందీ వ్రాయమని వ్రాశారు.

దాసు : అవునుమరి. కూతుర్ని వ్వదలుచుకున్నవాడు తొందరపడడూ మరి?

చంద్రం : నాకేం తోచకుండావుంది దాసూ.

దాసు : అది సమాధాన మవుతుందామరి?

చంద్రం : కాకపోవచ్చు కాని—నేనిప్పట్లో ఏ నిర్ణయానికీ రాలే కుండా వున్నాను.

దాసు : నీ నిర్ణయమయ్యేదాకా ఆగమన్నావా?

చంద్రం : నిజంగా పరిస్థితులు ఇలా వక్రిస్తాయనుకోలేదు దాసూ.

సేనీ కార్యరంగంలోకి దిగడానికి సీత ఎంతో ప్రోత్సాహ మిచ్చింది. గ్రంథాలయ రంగంలో పనిచేయాలని వుంటుంది.

దాసు : కావచ్చు. కాని—ఆలోచన జరిగినంత వేగంగా ఆచరణ వుంటుందంటావా?

చంద్రం : కాదని తెలిసికూడా ఎలా అంటాను?

దాసు : ఇంకేమ్మరి. చూడబోతే—నీకింకా పాత ఆశలు పోలేదని పిస్తున్నది. అలాగైతే ఇప్పుడు పెళ్ళి చేసుకోదలుచుకోలేదని వ్రాయి. సరిపోతుంది.

చంద్రం : అదే వ్రాస్తాను దాసూ, అలాగే వ్రాస్తాను.

కోమ : (తిక్కడి వడుక్కుంటూ వస్తాడు) ఏవోఁ రాతకోతలంటున్రు. కట్టకాడికి బయలెల్లరా ఎట్ల?

దాసు : చాల్లెద్దూ— మహా నీవు ఆపనిమీదనే వున్నట్టు మాట్లాడుతున్నావే?

కోమ : అన్నారు ఆమాట? ఆ, ఈ పూల్ల జనాన్ని జమ చేసుకొస్తుంటె నేవోఁ. అందర్నిజర పొద్దట్ల ఆటు ఆలంగనె సన్నాయిలు డపుకులు దీసుకొని గగగ్గ అనుకుంటు రమ్మని.

చంద్రం : నువ్వుమటుకు పొద్దుననగా వెళ్ళి ఇప్పుడొచ్చావు.

కోమ : జర గటకన్న తాగాల్నంటరా? ఒద్దంటరా? కట్టబోసుడంటె మాటలా? పేగుల్ల బలం వుండొద్దుండి?

దాసు : చాలెద్దూ—ప్రతిదానికి ఏదో సమాధానం చెబుతావు. ఆలస్యమైందేలని మేమడిగితే నువ్వుచెప్పేదిదా?

కోమ : ఎట్టజావమల్ల. మీరు పూల్లె బడేవఁని సురూ జేసినోగని— అప్పుడే మావోనికి, నాకు యుద్ధంజరిగేకాడి కొచ్చిందిగద.

చంద్రం : అదేమిటికథ? మొత్తమీఁద ఏదో ఒకటి తెచ్చిపెడ్తావు.

కొామ : ఏరే ఏంలేదులేరి. బల్లె మీరేవఁన్న మిఁఠాయిగిట్ట వంచి పెడ్తునా్ౖరెట్ట ప్లిలకు?

దాసు : ఏం? అట్లాపెడితే—ఇక రాౖత్రిబడి మానేసి నువ్వుఁగూడా పిల్లలతోపాటు పఁటిబళ్ళో చేర్దామనా?

కొామ : కాదుండీ. బడికిపోకతల్లి ఆడెప్పుడు సేనుకాడ్నే వుండెటోడు గద. ఇప్పుడు నేనేం గీపనిమీనబోతి, తల్లేమోఁ పొలంకాపలి బాయె. జర తల్లికి బువ్వ ఇచ్చిరారా అంటె నా సదువు బోద్ది అసంటకు ఎట్ట పాశైద్దుండీ? ఆనికోని బువ్వపంపె టోరుకు తాతలు దిగొచ్చి్రనుకోరె. మల్ల అది జర ఆలస్య మైఁవాయె. అంత ఇడసకుంవ సదివే మజా బల్లె ఏం బెట్టి్రనూ అని?

దాసు : అది సరిగా చదివేవాడికి తెలుస్తుందిమరి. నీలాగా అడపా తడపా సేర్చేవాడికేం తెలుస్తుంది?

కొామ : దస్కతు జేస్తుంటి, బాలసిచ్చ ఎల్లజాడ్తాంటి. ఇంకెంత జద వాల్నంటరుండి?

చంద్రం : నీకు ఓపిక ఉన్నవరకు చదువుగాని మరి అంతమంది వస్తారుగదా— అన్నంబెట్టలేక పోయినా నీళ్ళు తాగుదా మంటే ఏంపోద్దామనుకున్నావు?

కొామ : అన్నంబెట్టుడూ! కట్టపసుడు మన పెల్లికాఎట్ట? ఇంగ నీల్లంటె తెచ్చిపెడ్తలేరి. (తిక్కడ అక్కడబెట్టి ఖాళీకుండ తీసుకెడతాడు.)

చంద్రం : ఆఁ, దాసూ! మీ వాడలో కలరా వ్యవహార మెలావుంది?

దాసు : చాలావరకు తగ్గినట్టేననుకో. ఇందాక అంతాలేరు. చేలకు వెళ్ళారు. ఇప్పుడు అన్నాలకొస్తారు. మళ్ళీవెళ్ళి కొందరికి ఇనాక్యులేషన్లివ్వాలి... వెంకటపతిగారు అక్కడి పెంట తీసేయించాడుగా?

చంద్రం : పొయ్యాలని పోసినవాడు ఎందుకు తీసేస్తాడు? పైగా అడిగితే తన భూమి అంటాడు.

దాసు : పంతానికొక్కొకుంటే గుడిసెల పక్కనే బోయాలా? అంతకు ముందెప్పుడైనా అక్కడపోశాడా? ఏదోరకంగా వాళ్లకు ముప్పుతేవాలనేగా. ఇందాక కల్సినప్పుడు అడగాలనే అనుకున్నాను—మీరక్కడ పెంటబొయ్యడంవల్లనే ఆవాడకు కలరావచ్చిందీ అని. కాని—అక్కడి పరిస్థితంతా అదో రకంగా వుండిందిలే...మరి—సహకార సంఘంలో అప్పు వ్యవహార మేమన్నాడు?

కొమ : (కుండదెచ్చి బెట్టి) నన్నడుగురి దానిముచ్చట. అంట్ల అప్పు మనకెందుకిస్తడుండీ? అది తీసునెంకోరు ఏచే వుండరు.

దాసు : పోనిస్దూ—నువ్వేదో అందనిది, పొందనిది చెబుతావు. ఏం చంద్రం—ఏమన్నారు?

చంద్రం : ఎందుకో ఆమాట అడిగితే ఆయనకు ఎక్కడలేని కోపం, విసుగు పుడతాయిమరి.

కొమ : (మళ్ళీ వడుకుతూ) సేసేపని సక్కంగుంటె బయమెందుకు? అందరిపేర వందల పద్దులు రాసేది, పదులు ఇచ్చేది.

దాసు : తీసుకునేవాడు వొప్పుకుంటే మనమేం చేస్తాంగాని—మన విషయం ఏమన్నారు?

చంద్రం : కుదరదట. ఇప్పటికే ఏవో బకాయీలు చాలా వున్నాయట.

దాసు : ఈ విషయం పైకిరాస్తే?

చంద్రం : మరికాస్త విరోధం కొనితెచ్చుకోవడమవుతుంది.

కొమ : ఇవోర్కు మనతోటి మంచిగుండాఎట్ట? కాయితం ఏసైతె సూడ్రాదురి.

చంద్రం : వేయగానే వూరుకుంటుందా? దాని పనది చేస్తుంది. సరే— మరి కొన్నాళ్ళు చూద్దాం మరి.

దాసు : నీ ఇష్టం. నేను మళ్ళీ వస్తా. (మందులపెట్టెతో వెళతాడు)

కోమ : కొత్తంగ దవకాన కట్టుకున్నాగని—మందులపెట్టె ఇంక నేతుల్నే వుంటదీ?

చంద్రం : దవఖానా అంటే—అక్కడికొచ్చేవారికి చికిత్సచెయ్యొచ్చు. మరి ఈపెట్టె ఎప్పుడూ చేతిలో వుండాల్సిందేగా?

కోమ : ఏం మందోగని—మొన్న పొడిసిన్నా దంత నెప్యో లేవక పాయెనే.

చంద్రం : కలరా టీకాలు తీసుకున్నావా ఏం?

కోమ : అంత తీసుకోవాలంటిరిగద.

చంద్రం : అవుననుకో. నీ కసలు టీకాలు వద్దన్నావుగా?

కోమ : బయంవుండి పొడై. ఇదోర్కొన్నడన్న తీసుకున్ననాం, ఏవంన్ననా? ఎనకటిసంది లేంది ఒక్కపాలే వొచ్చెటోరుకు ఎట్లున్నైన జర తిప్పలు కాగంటారు?

చంద్రం : అది వేరే చెప్పేదేముంది? ఆమధ్య దేవాలయంలో హరి జనులంతా ప్రవేశిస్తుంటే నీవరకు నీవు రాలేదు. కారణ మదేగా?

కోమ : మీరు ఎయ్యి జెప్పురి, లచ్చ జెప్పురి. ఆల్లు, మనం కల్సి తిర గాల్నంటె—మనుసంత బుగులు బుగులనిపిస్తదుండీ.

చంద్రం : ఎన్నిసార్లు చెప్పాను—మనకూ, వాళ్లకూ భేదంలేదనీ, అసలా ఉద్దేశ్యమే మనసులోకి రాకూడదనీ. అయినా— ఒకరి బలవంతాన ఎందుకొప్పుకోవాలి? నీ అంతట నీవా లోచించు—వాళ్లకూ, మనకూ ఏం తేడావుంది?

కోమ : అదేంలేదు. ఒప్పినగని—మరి మన తాత, ముత్తాతల కాడ్నించి అదో తప్పున ఏసిరిగద?

చంద్రం : చూడు కోవురన్నా! వెనకటికి పిల్ల పెద్దదయ్యాక పెళ్ళి చేయడం తప్పన్నారు. అందాకా ఎందుకు? మొగుడు చచ్చాక—భార్యకూడా ఆ చితిలోపడి చావాలన్నారు. ఇప్పుడవన్నీ జరుగుతున్నాయా? అవ్వన్నీ మంచివంటావా?

కోమ : ఒకల్లకోసం ఇంకోల్లు జచ్చుడేం బాగుండీ — మీరట్నే అంటరు?

చంద్రం : నేనేమంటున్నాను? అవ్వన్నీ ఇవేళ పనికిరావనే అంటున్నాను. అలాగని వెనుకటివాళ్లుచెప్పినవన్నీ తప్పని ఎవరూ అనరు. దేనైనా మన బుద్ధితోకూడా ఆలోచించాలి. చూడు, మన వూళ్లో గుడి కట్టేదాకా వాళ్ళు శ్రమపడిరి గదా! తీరా—విగ్రహాన్ని అందులో పెట్టేసరికి వాళ్ళు అందులోకొచ్చే వీలులేదా? అది తప్పా? ఎట్లా అవుతుంది చెప్పు? నీవాలోచించుమరి.

కోమ : ఏవోనయ్యా—నేనంత పెద్దోటికి జబాబియ్యాలేస్తాను?... అంగో నర్సయ్యన్న ఒచ్చిండు ఏలకు. అన్ని ఎరకైనాయిన గద. ఆయిన్నడుగుదాయిం...ఏవంటరు?

(నరసయ్య ప్రవేశం)

చంద్రం : అట్లాగే. నమస్కారమన్నా! కూర్చో.

నర : కోవురన్నా! చంద్రంతో వాదం వేసుకుంటున్నావు—ఏమిటీ కథ?

కోమ : అమ్మో! నాకన్ని పెద సవాళ్ళేస్తుండే.

చంద్రం : ముందే అన్నకు నామాట తప్పని చెబుతున్నట్లుందే?

నర : ఏమిట్రా ఆ సవాళ్ళు?

కోమ : శంద్రవయ్యా అంటడూ— అంటరానోల్లను ముట్టుకోటంల తప్పేలేదంటడు. నిజంగనే నంటావె?

నర : అరేయ్ ఇన్ని మాటలెందుకురా కోమటన్నా? చంద్రం అంటే నీకు తెలిసినవాడనే గౌరవముందిగా?

కోము : ఇంగ సరెపో. చంద్రమయ్య దేవుడుకాడె?

చంద్రం : అంత పెద్దమాటొద్దు. తప్పు. నన్ను మనిషిగా చూస్తే చాలు.

నర : ఆఁ గౌరవంకొద్దీ అన్నాడుగాని—మరేమీ అనుకోకు చంద్రం. అయితే—చండాలునికి లేని తప్పు నీకూ, నాకూ ఎట్లా వస్తుంది?

కోము : హమ్మ అన్నా. దెబ్బకే నా నోరు గట్టేస్తివే!

నర : ఇందులో నోరు కట్టేదేముందిరా? మనకు స్వయంగా ఆలోచించుకునే శక్తన్నా వుండాలి; లేకుంటే—మనం మంచివాళ్లనకునేవారు వెళ్ళే మార్గంలోనన్నా వెళ్లాలి. ఈ రెండూ లేకపోదే వాడొట్టి—

కోము : పనికిరానోడంటూ?

చంద్రం : ఆఁ—అంతమాటెందుకుగాని నరసయ్యన్నా! మొత్త మ్మీద నేనిన్నాళ్లనుంచి చెప్పిందానికన్నా నీ వొక్క ముక్క బాగా పనిచేసిందే.

నర : ఆఁ నీకు చెప్పదగ్గవాణ్ణా చంద్రం. అనుభవమనేదికూడా కొంత మనకు ఉపయోగపడుతుందనుకో. అందులోనూ. ఏ యోగ్యతలో ఉన్నవాడికి ముందు ఆ యోగ్యతకు తగ్గట్టు చెబితే బాగేమో.

కోము : ఎట్టనైన నరసయ్యన్న లెక్కే పరుగనీ. అన్నా! నీవొక్క మాటతోని నా మబ్బిచ్చుకపాయెనేమే. నిజంగనే మల్ల— చంద్రమయ్యకులేని తప్పు నాకుంటాది? మరింత దెబ్బే మొన్నటిదన్క నువ్వుగూడ——

నర : అవును. దానికి సంజాయిషీ చెప్పుకోవాలి. తప్పదు. మంచిపనులను చేయడానికి కొన్ని కష్టాలను కూడా ఎదుర్కోవలసి వస్తుంది. వాటిని ఎదుర్కొనే తాహతులేక ఇన్నాళ్ళు నేనూ అందరితో పాటు తలూపాల్సొచ్చింది. నిజానికది తప్పే. ఇప్పుడు మనవాళ్ళు ఈ పనికి పూను కున్నాక ఎంతో ధైర్యం వచ్చింది...సరెగాని— ఇవేళ కట్ట గండ్లు పూడుస్తున్నారే మోగా చంద్రం.

కొామ : సుట్టుపక్కాల్లనించి జనం కదిలొస్తాంటెనేవొ. ఇప్పుడో, ఇంకాసేపటికో దిగుతరు.

నర : ఆకట్టకు గండిపడి—పాడుబడిపోయి ౧౫, ౨౦ ఏండ్లుకాలే ?

చంద్రం : ఆ అయింది అన్నా. నాబుద్ధి ఎగిరినప్పటి నుంచీ దాదాపు అలాగేవుంది.

నర : నిజంగా మళ్ళీ గండి పూడిస్తే ఎంత భూమి తరీఅవుతుందను కున్నావు చంద్రం. అసలు—మీ మావ బంగారం పండించి, మీకు చదువులు చెప్పించింది దానివల్లనేగా? గండి పడడంతో ఆ భూమి కాస్తా మెట్ట అయి కూచుంది.

కొామ : మరిప్పుడన్న సాయపడకూడదానె అన్నా! కట్ట సరిగ్గుంటె ఆరి బూవి పూటకు పండ్తదికాదె? కాల్లతోని తోసుకోడె రూపాయలు కాల్లతోని.

నర : అయినా—పట్టుదలరామరి. దానికి మంచి చెడ్డల ఆలోచ నేముంది?

కొామ : ఈరికిదంట ఆ ఎంకటపతిగారు. ఆరికి బంటు ఆ పాపన్న.

నర : పాపం గోపయ్యకూ, వెంకటపతికీ పోలిక పెట్టడంతప్పురా.

చంద్రం : వెంకటపతిగారంటే—పోనీ ఏదో పెత్తందారనుకుందాం.

తన కేదో ఇబ్బందనుకోవచ్చు. పాపన్నకు కూడా ఈ పనులు నచ్చకపోవడం ఆశ్చర్యంగా వుంది.

నర : వాడు—ఇలా రకరకాల సంస్థలలో పనిచేసి కాయకష్టం మానేసి— కర్ర పెత్తనాని కలవాటుపడ్డాడు. అలాంటి పనులు కల్పించడానికి వెంకటపతిని నమ్ముకోవాలి. ఇంకేం చేస్తాడు మరి?

కొమ : అన్నోయ్! ఆనికి బాటలెంబటి రేత్రిల్లు దీపాలుబెట్టుడు బాగలేదంట.

చంద్రం : అదీ తప్పేనా?

కొమ : మరేవఁనుకున్ను. దీపాలు లేనప్పుడంట—లోవ బాగ కనబడేదంట; ఇప్పుడు—సెయ్యి అడ్డంబెట్టుకుంటేగని బాటలు కండ్లబడటంలేదంట. ఇప్పుడీ దీపాలు వొచ్చినంక నే బాటలన్ని సీకటైనయంట.

నర : గుడ్లగూబకు చీకటంటే ఇష్టం. పాపం మనమేం చేస్తాం?

చంద్రం : అన్నా! ఇదంతాచూస్తుంటే అజ్ఞానమనిపించటంలే. మరేదో కూడా వుందనిపిస్తుంది.

నర : ఇది ముప్పావుభాగం పొగరు చంద్రం — నువ్వేవఁన్నా అను.

దాసు : (తలకు గాయం తగిలి గబగబావస్తాడు) అక్షరాలా పొగరు అన్నా! ఇది పూర్తిగా పొగరే.

(అంతా ఆదుర్దాపడతారు. అతను బల్లమీద కూర్చుంటాడు. చంద్రం మందులపెట్టె విప్పి కట్టుకట్ట ప్రయత్నిస్తాడు.)

చంద్రం : ఏమిటి దాసూ?

దాసు : ఇంకేమిటి మన పాపన్నగారి ప్రతాపం.

నర : కారణం?

కోమ : జల్ది చెప్పురి. ఆని పానాలు దీపిస్త.

దాసు : మనమేమీ తొందరపడనక్కరలేదు. అలా తొందరపడితే ఇందాకనే వాడి ప్రాణాలు తీసేవాళ్ళు వూళ్ళోవాళ్ళు.

చంద్రం : ఇందాకా ఎందుకొచ్చిందసలు?

దాసు : ఆఁ మిద్దింటి రామస్వామి ఇంటిముందున్న పెంటదిబ్బ రోజూ ఆయన ఆసనమట. ఇప్పుడు రావఁస్వామి పెంటను పూరిబైట పోస్తున్నాడట. దిబ్బ అక్కడ్నుంచి కదిలింపనీ, మనం కదిలించామనీ వాడి కడుపుడుసు.

చంద్రం : అదీ వాడికి కష్టమేనా?

నర : ఏంచేస్తాం బాబూ! అది వాడి ఆసనం కావడం మన గ్రహచారం. ఇక వూళ్లోకి రోగాలొస్తాయంటే రావూ?

చంద్రం : ఆ పెంటదిబ్బ వాడు కూర్చోడానికి కావాలనడం ఆశ్చర్యంగా వుంది.

కోమ . పోరుండీ పూకె. అన్ని మీకు ఇప్పిసెప్పాలె. దానిమీన గూకుంటె గిలకలబాయికాడి పసులంత కండ్లబడ్తరు.

చంద్రం : పడ్డిసట్టుంది. వీడి శృంగారంకోసం పెంటదిబ్బలూ, పెట్టగోడలూ వుంచాలన్నమాట. మరి—నీమీది కెలావచ్చాడు వాడు?

దాసు : ఆఁ...తోవన వస్తుంటే వాడు రావఁస్వామిని దిబ్బ తీసేశాడని దబాయిస్తున్నాడు. నేను ఏమిటా దబాయింపన్నాను. దాంతో కర్ర ఎత్తి నీకెందుకు పోరా అని ఇలా తోశాడు.

కోమ : ఎట్లనైన ఆని పొగరు శాన ఎక్కువవుతుంసదిలేరి. ఒకాక్కడ్నించేవోఁ గొడ్లకు మందులు బెట్టి సంపుతడు; ఇంకోకాడ్నించి మీరు గొడ్ల కిచ్చే మందుల్ల ఇసం పుండంటడు.

ఇట్టుంటది ఆడి ఎవారం. ఎన్నిసార్లో మడ్డుగొల్లి తిరిగేస్తమల్లి.

దాసు : అలా వద్దు. వెంకటపతిగారికి చివరిసారి చెప్పిచూదాం.

కోమ : మీరట్టంటె ఇంగ చేసేం చెప్త.

చంద్రం : ఎలావుంది దాసూ? కొంచెం విశ్రాంతి తీసుకో లోపల.

దాసు : జనమంతా వస్తుంటే నాకు విశ్రాంతేమిటి? ఫర్వాలేదు. భయపడాల్సినంత పెద్దదేం కాదు.

నర : అసలు వాడివ్యవహారమంతా వెకసేగావుంది చంద్రం. పెద్ద వాళ్ళలాగా అరుగులమీద కూర్చునే యోగ్యతలేదు; అది వాడికికి పట్టదుకూడాను. పోనీ—అందరిలాగ కింద కూచుంటూడా అంటే—వాడి పోచాకది పంగం. అందుకని ఇలాంటి వెధవ దిబ్బలూ, చెట్లు, గోడలు ఎక్కి కూచుంటూడు. వెంకటపతేవాఁ పిజ్జి సెత్తి నెక్కించుకుంటాడు.

కోమ : ఎట్టనైన పాపుఁకు పాలుపోస్తుండుగనీ.

నర : ఆయన సరియైనవాడైతే అనుకోవడమెందుకూ? అయినా ఇదంతా ఏవోఁ అంటారే ఆరే దీపం మహా మండుతుందని. ఎన్నాళ్ళులెద్దూ — ఈ ఆటలు? అంతా కళ్ళుదెరిస్తే ఈయన ఆటలెలా సాగుతాయి?

(ఇంతలో దూరంనుంచి ఊరేగింపు వస్తున్న చప్పుడు. డప్పులు, సన్నాయిల చప్పుడేకాక పాటకూడ పెట్టవచ్చు)

చంద్రం : పోనీ అన్నా! ఇతరుల ననడమెందుకూ? మనం చెడుచేయకుండా చూద్దాం. అదిగో మనవాళ్ళు వస్తున్నారు. వాళ్లకు ఎదురువెళ్ళి తీసుకొద్దామూ? (దాసు, కోవఁరన్నలు పద, పదండి అంటారు. నరసన్న మాత్రం)

నర : ఎక్కడికి? కట్టదగ్గరికా?

దాసు : అవును. ఇటునుంచేగా తోవ. ఎదురువెళ్ళి తీసుకొస్తే బాగు గాదూ?

(ఊరేగింపు నెమ్మది నెమ్మదిగా దగ్గరవుతుంటుంది)

నర : నిజమేగాని చంద్రం! అసలు నేనో విషయం చెబుదామని వచ్చాను.

చంద్రం : ఏమిటది అన్నా?

నర : ౪, ౫ రోజులనుంచి సీతకు జ్వరం వస్తున్నది. గోపయ్య ఏవో మంత్రాలు, తంత్రాలు చేయిస్తున్నాడుగాని— తగ్గడంలేదు.

చంద్రం : ఏమిటన్నా! సీతకు జ్వరమా! మావయ్య ఈ విషయంలో నన్నా కబురంపలేదే?

నర : సరే—అంత సరసమైతే బాగానే వుండును.

చంద్రం : ఎలా అన్నా! మరి. మనం వెళ్ళొద్దా? అదిగో ఊరేగింపు రానే వచ్చింది.

దాసు : దానికింత ఆదుర్దా ఎందుకూ? నేనూ నరసన్నా అటు వెళ్ళి—మందిచ్చి అటునుంచటే కట్టదగ్గరకు వస్తాం. నీవ్రా, కొవరన్నా వాళ్ళతో వెళ్ళండి.

కొమ : ఉపాయం బాగుందండీ.

చంద్రం : మంచిది దాసూ. అలాగే కానివ్వండి. నేను వచ్చిమాత్రం ఏం చేస్తాను?

దాసు : అయితే—పదన్నా తొందరగా వెడదాం. (దాసు, నరసయ్యలు వెడతారు)

కొమ : మనవటు పోదాయంటారా?

చంద్రం : ఆఁ—పద.

(ఊరేగింపుపాట)

ముందడుగు వెయ్యరా
కట్ట బాగుచెయ్యరా
వానవల్ల వరదవెచ్చు
గండిపూడ్చి వెయ్యరా॥ గండి॥ ముంద॥

పదరా నడుమూ......కట్టిపదరా
కడుపునిండ తిండీ—మరి కంటినిండ నిద్రా
ఉంటాయి మనకూ మన పంట నిలిచియుంటే
ఆ పంటను నిలబెట్టునట్టి గట్టికట్ట వేయుటకును
ముంద॥

సదువులు సదవాలంటే
కూడుగుడ్డ ఉండాలి
మనల మనం నడుపుకోనేం
దుకు సదువులు గావాలి
వీటి కన్నిటికి మూలం
గండి బాగు పడడమురా॥ ముంద॥

(వారిద్దరూ వెడుతుండగా తెర. మళ్ళీ కొత్తరంగం ప్రారంభమయ్యేదాకా ఊరేగింపు చప్పుడు ఎక్కువ అవుతుంది. ఆ రంగం ప్రారంభమైన కొంతసేపటివరకు చప్పుడుంటుంది.)

అడుగుజాడలు

నాలుగవ రంగం

గోపయ్యా ఇల్లు

[అంతా మొదటిరంగంవలెనే అలంకరణ. అయితే ఇప్పుడు సీత మంచమ్మీద పడుకొని జ్వరంతో వణుకుతున్నది. చప్పుళ్ళతో వయోజన పాఠశాలనుంచి బయలుదేరిన ప్రజలు ఊరిబయటవున్న కట్టదగ్గరికి వెడుతున్నట్టు సూచించేట్టుగా చప్పుడు తగ్గిపోతున్నది. ధ్వని తీవ్రంగా ఉన్నంతసేపూ దాసు—సీత జ్వరం చూడడం, నాలుక పరీక్షించడం జరుగుతుంది. ఇంజక్షనిస్తాడు. బయటి చప్పుళ్ళు తగ్గిపోగానే సీత చలితో వణుకుతున్న ధ్వని ఎక్కువవుతుంది. దాసు—కొన్ని ట్యాబ్లెట్లు నరసయ్యా కిస్తాడు.]

దాసు : మరేం భయంలేదని చెప్పు నరసయ్యాన్నా. ఇది చలిజ్వరమే. ఈ ఇంజక్షనుతో తగ్గిపోతుంది. ఇదిగో ట్యాబ్లెట్లు. గోపయ్యాగారికిచ్చి మరేం ఆదుర్దాపడనక్కరలేదని చెప్పు. అదిగో ! అంతా కట్టదగ్గరికి చేరినట్టున్నారు. నేను త్వరగా వెళ్ళి కలుసుకుంటాను.

నర : నేనుమాత్రం రాను దాసూ?

దాసు : గోపయ్యాగారు రాగానే వచ్చెయ్యి.

సీత : (వణుకుతూనే) ఎక్కడికి దాసుగారూ?

దాసు : కట్టగండ్లు పూడ్చడానికి చుట్టుప్రక్క పూళ్ళనుంచి ప్రజలొచ్చారు. నేనక్కడికి వెడుతున్నాను. మళ్ళీ రేపో, ఎల్లుండో వచ్చి చూస్తాను, ట్యాబ్లెట్లిచ్చాను. సాయంత్రం

రెండు తీసుకోవాలి. నాన్నగారొచ్చేదాకా నరసయ్యన్న వుంటాడు. వస్తా అన్నా మరి. వస్తానమ్మా. (బయటికి వెళ్ళ బోతూ మళ్ళీ ఆగి) నీవీ చలిగాలిలో పడుకోవడం అంత మంచిదిగాదమ్మా. అన్నా ! ఏరిని లోపల పడుకోబెట్టించు.

నర : సరె. (దాసు వెడతాడు) దిగు సీతా! ఆ గదిలో పడుకుందువుగాని పదమ్మా....నాన్న ఎటు వెళ్ళాడు?

సీత : తెలియదన్నా. ఇందాకే వెళ్ళారుమరి.

(నరసయ్య—సీతను లోపలికి తీసుకెడతాడు. గోపయ్య వస్తాడు. చెప్పులు పక్కనవిడిచి మంచంవైపు చూస్తే సీతకనపడదు. చప్పున భయపడ్డాడు.)

గోప : సీతా! సీతా! (గదివైపు పోబోతాడు. నరసయ్య ఎదురవుతాడు).

నర : లోపల పడుకుందిరా.

గోప : లోపలా! ఎట్లావుందన్నా జ్వరం?

నర : ఇప్పుడేగా దాసు ఇంజక్షనిచ్చి వెళ్ళాడు.

గోప : (ఆవేశంతో నరసయ్యను వూపుతూ) ఆఁ—సూదిమందిచ్చి-నా సీతను ఏం చేశారన్నా? ఏంచేశారు?

నర : ఇదేం పిచ్చిరా? వెచ్చగా వుండాలని గదిలో పడుకోబెట్టాను. లోపలికెళ్ళి చూడరాదూ.

గోప : ఎంతపనిచేశారన్నా! నా సీతనేంచేశారు? (గబగబా గదివైపు వెడతాడు. కొద్దిసేపు నరసయ్య ఎటూ తోచక చిరాగ్గా తిరుగుతుంటాడు. ఇంతలో మళ్ళీ గోపయ్య తిరిగి వస్తాడు)

నర : ఏరా—ఎలావుంది?

గోప : ఉందన్నా. నా సీత వుంది.

నర : ఓరి—నీ పిచ్చి దొంగలుదోల. ఈ మాత్రానికి ఇంతఆదుర్దా, ఆవేళమేమిట్రా?

గోప : నీకు తెలియదన్నా. ౪, ౫ రోజులనుంచి జ్వరం వస్తూ పోతున్నదేగాని—పూర్తిగా నయం కావడంలేదు. ఎటూ తోచలేదు. పొద్దున పిడకల గుడిసెలో ఉప్పలి చూసినప్పటి నుంచి నా కడుపులో ఏదో భయం భయంగా వుంది. దానికి శాంతి జరిపించాలని చాకలికి చెప్పిరావడానికి వెళ్ళాను. ఇంతలో మీరొచ్చి ఇంజక్ష నిచ్చారు.

నర : ఇంకేమ్మరి—తగ్గుతుంది. భయపడకు.

గోప : దానికి సూదిమందులు పడవన్నా.

నర : అదేమిట్రా—ఎందుకు పడవు?

గోప : పడవు అన్నా—పడవు. అది మరెప్పుడైనా చెబుతాను.

నర : ఇచ్చాంగదూ—చెప్పు మరి. ఏమిటి నీ అనుమానం? అవసరమైతే విరుగుడు ఇప్పిద్దాం.

గోప : (కాస్త ఆశకనిపిస్తుంది) అయితే విరుగుడిప్పించన్నా— వెంటనే ఇప్పించు.

నర : ఏమిటా గాభరా? అసలు కారణమేమిటో చెప్పరాదూ?

గోప : అది మరెప్పుడైనా చెబుతానన్నా. ఇప్పుడు విరుగుడిప్పించు.

నర : అంత పిరికైతే ఎట్లారా? కారణమేమిటో చెప్పు. అంతవసరమైతే చూద్దాం మరి.

గోప : (శేషమ్మ ఫోటోదగ్గరికి వెళ్ళి) అన్నా! నీ మరదలు పురిట్లోనే ఎందుకు చనిపోయిందో తెలుసా?

నర : ఎందుకు చనిపోయిందంటావు?

గోప : సీత పుట్టిన మాసంలోగానే బాలింత జబ్బొచ్చింది. మన వూళ్లో ఉన్న వైద్యులంతా చికిత్సచేశారు. శ్యామలమ్మ గారు మంత్రంవేసింది; జవాంలుసాహెబు పొగ వేశాడు; పేరమ్మ సోది అడిగొచ్చింది. ఏవీ పనిచేయలేదన్నా. మన మంగలి సోవులు కొడుకు రాఘవులని వుండేవాడు— తెలుసుగదూ. అంతకుముందు వాడు గడ్డలు నయంచేసే వాడు. కొత్తగా సూదిమందులుకూడా ఇస్తున్నాడని పిలి పించాను. మీ మరదలు వద్దని మొత్తుకుంటున్నా వినక— గత్యంతరంలేక అతనిచేత సూదిమందిప్పించాను. చేయరాని అపరాధం చేశానన్నా. ఈ తప్పుకు మీ మరదలు నన్నె ప్పుడూ క్షమించదు....సూదిమందిచ్చిన వెంటనే ఆ ప్రదేశ మంతా వాచింది. రోగం ఎక్కువైపోయి—మీ మరదలు— పసికూనను ఈదౌర్భాగ్యుడిచేతిలోపెట్టివెళ్ళిపోయిందన్నా. ఈ తప్పుకు మీ మరదలు నన్నెప్పుడూ క్షమించదు.

నర : ఒరి పిచ్చోడా ! అదా సందేహం. విచారించకు గోపయ్యా విచారించకు. అది నీ దోషంకాదురా. ఆ రాఘవుల దోషం. తనకు తెలియని శాస్త్రాన్ని శేషమ్మమీద ప్రయోగించి— నీకు దానిమీద నమ్మకం లేకుండా చేశాడు. మనిషిలోవున్న దోషాన్ని మందుకెట్లా ఆపాదిస్తాంరా? ప్రపంచంలో కోట్ల మంది ఇంజక్షనులు తీసుకుంటుంటే అందరికీ ఇలాగే వాస్తు న్నాయా? అవి ఇచ్చే విధానంలో ఏమాత్రం శిక్షణ పొంద నప్పుడూ, తెలియకుండా ఇచ్చినప్పుడూ ఇలా జరగొచ్చు. దాసుగారు శిక్షణపొందినవారుగదూ గోపయ్యా... అయినా—నీకంత భయంగావుంటే ఇప్పటికే మాయవలసిం దిగా.

గోప : ఏమో అన్నా ! నాకవంటే భయం.

నర : ఆ భీకరేమీ అక్కర్లేదు గోపయ్యా. ఇది మామూలు చలి జ్వరమే. ఈ ఇంజక్షనుతోటే తగ్గిపోతుంది. ఇదిగో కొన్ని ట్యాబ్లెట్లుకూడా ఇచ్చాడు. సాయంత్రం రెండివ్వు. దాసు-మళ్ళీ రేపో, ఎల్లుండో వస్తాడు. నేనిప్పుడే కట్టదగ్గరికి వెళ్ళి ఆ పనైపోగానే వస్తాను. నీతో చాలా మాట్లాడాలి. మరేం భయపడకు గోపయ్యా. అన్నిటికీ పరమేశ్వరుడున్నాడు. తప్పకుండా తగ్గిపోతుంది.

(నరసయ్య బయటికెడితాడు)

గోప : సీతా ! సీతా ! వస్తున్నా తల్లీ ! (గదిలోకి వెళతాడు... ఇంతలో వెంకటపతి వస్తాడు)

వెంక : గోపయ్యగారూ ! గోపయ్యగారూ! (గోపయ్య వచ్చేలోగా అక్కడి మంచంమీద కూచుంటాడు. గోపయ్య వస్తాడు) అమ్మాయి కెలావుంది?

గోప : అలావుంది. ఇందాక దాసువచ్చి ఇంజక్షనిచ్చి వెళ్ళాడట.

వెంక : అట అంటే మీరు లేరా ఏం?

గోప : బయటికెళ్ళాను.

వెంక : బాగానేవుంది. అయినా-వాళ్లకు అవసరమైనవారి సలహా లెందుకూ? చూశారుగా ఇందాక వూరేగింపు! ఊళ్లో వాళ్ళం మనం ఇక్కడే పడున్నాం; చుట్టుపక్క వూళ్ళ వాళ్ళను పిలిచి కట్ట పోస్తున్నారు.

గోప : పోనిద్దురూ ఎవళ్లో ఒకళ్ళు పోస్తున్నారు.

వెంక : మీరూ ఆమాటన్నారూ! పోస్తేపోశారు. మనకేంగాని-వాళ్ళ ప్రవర్తనకు చెబుతున్నానండీ. మీకుతెలియకుండానే

అమ్మాయికి ఇంజక్షనిచ్చి పోయారంటే మీరంటే ఎంత నిర్లక్ష్యమో ఆలోచించండి.

గోప : జరిగిపోయిందాని కేంచేస్తాం లెద్దురూ?

వెంక : మీరలా మెత్తగా ఉండబట్టే నెత్తికెక్కి కూచుంటున్నారు మరి. సరే—మీ ఇష్టం. ఇంతకూ అసలు విషయం మర్చే పొయ్యాను.

గోప : ఏమిటది?

వెంక : పరపతిసంఘంలో మీపేర ౪౫౦ రూపాయల అప్పుందిగా?

గోప : ౪౫౦ ఎక్కడివండీ? ౧౫౦ చాలన్నాను. అక్కడకీ నూరేగా పంపించారు. అవికూడా తిరిగి కట్టాగా?

వెంక : అవునండీ. అది కాదన్నానా? అందుకేగా మీ పేర ౪౫౦ వున్నాయన్నాను. బకాయీలకోసం ఆపానా—ఇప్పుడది పీక మీదకొచ్చింది.

గోప : బకాయేమిటి? నేను గడువులోపలే కట్టాగా.

వెంక : నిజమేనండీ. కాని-ఏం లాభం? మిగతావారు కట్టకపోవ డంతో కట్టినవారిదికూడా లాభం లేకుండా పోయింది.

గోప : నాకా వ్యవహారాలేమీ తెలియవు. ఇంతకూ—ఇప్పుడేమయి నట్టు చెబుదురూ?

వెంక : పేరే ఏముంది? మనవాళ్ళ అవసరంకోసం మనం ఆగా మని-బ్యాంకు ఆగుతుందా? మొత్తం డబ్బు కడ్తున్నారా? తగు చర్య తీసుకోవాలా? అని నోటీసు పంపి వూరుకుంది.

గోప : అదేమిటండీ—అందాకా ఎందుకు రానిచ్చారూ?

వెంక : నన్నేం చేయమన్నారు చెప్పండి? అబ్బబ్బ! వెధవది—నేనీ సహకార సంస్థతో వేగలేకుండావున్నాను. దీంతో బంగారం

వంటి వడ్డీవ్యాపారం దెబ్బతిన్నది. పైగా — అనుకున్న ప్రకారం వ్యవసాయమూ సాగలేదు. ఏమిటో—ఇప్పుడను కుంటే ఏంలాభం? ఎట్లా తగిలించుకున్నామో — అట్లా వదిలించుకోవాలి.

గోప : ఎంత బకాయి వుంది?

వెంక : ౨, ౩ వేలదాకా వుంది.

గోప : ౨, ౩ వేల బకాయీలా! ఆశ్చర్యంగా వుంది. అందర్నీ గడువులోపల కట్టమని వొత్తిడి చేయవద్దుటండీ. పైగా— ఇచ్చినవాళ్లవీ, ఇవ్వనివాళ్లవీ బకాయిలెట్లా అవుతాయండీ?

వెంక : అవుననుకోండి. మీరు నూరేగా ఇచ్చారు?

గోప : బాగుంది. నేను తీసుకున్నవరకు ఇచ్చాను. మిగతావి మీరేగా అవసరానికి కావాలన్నారు.

వెంక : నిజమేకాని మిగతా బకాయీలన్నీ వస్తాయిగదా. వాటితో సర్దలేక పోతానా, ౫, ౬ వందల బకాయీలకు పెద్ద ఇబ్బందేముంటుందకునున్నాను.

గోప : అని—అవికూడా జమకట్టలేదందురూ?

వెంక : అన్నీరాంది ఏంలాభం?

గోప : సరె—అయిందేమో అయింది. ఇప్పుడేమిటీ చెయ్యడం?

వెంక : అంత తలాకాస్త కట్టేసి-ముందు బకాయీల్లేవనిపిస్తేగాని లాభంలేదు. ఆ తరువాత చూసుకుందాం.

గోప : అంతంటే—ఎవరేం కట్టాలంటారు?

వెంక : మీపేరనున్న ౪౫౦ రూపాయల వరకు కట్టండి. ఎలాగో మిగతావాటిని నేను సర్దేస్తాను.

గోప : ఏమిటోనండీ-ఈ వ్యవహారం నాకేం బాగాలేదు. అంతా చిక్కులో పెట్టారు. నేనెప్పుడూ ఇట్లా ఇరుకున పడ్లేదు. ఎప్పుడూ ఏ షాహుకారు దగ్గరో ఋణమో, పణమో తీసుకుంటే చల్లగా వెళ్ళిపోయ్యేది.

వెంక : అదంతా ఇప్పుడనుకుంటే ఎలాగండీ? ముందీ ప్రమాదం నుంచి గట్టెక్కేమార్గం చూడండి; తర్వాతఅన్నీ మాట్లాడుకుందాం. వస్తామరి.

(వెంకటపతి లేచి వెడుతూనే వున్నాడు)

గోప : ఇంత పీకమీదికితెస్తే ఎలాగండీ-వెంకటపతిగారూ! ఆ ఆశం కి ఎక్కడ తలతాకట్టు పెట్టేది?...అప్పుడే వెళ్ళిపొయ్యారే!

సీత : (వస్తుంది) ఏమిటినాన్నా—వెంకటపతిగారు చేప్పేది?

గోప : (చిరాగ్గా) ఏంలేదమ్మా. జ్వరంతో నీవెందుకు బయటి కొచ్చావు. పడుకోతల్లీ.

సీత : జ్వరం జారింది నాన్నా.

గోప : అయినా ఈ చలిలో ఎందుకమ్మా. విశ్రాంతి తీసుకో.

సీత : ఎందుకునాన్నా—అంత కంగారు?

గోప : ఏంలేదమ్మా, నీవెళ్ళి పడుకో.

సీత : నాతో చెప్పకూడదా?

గోప : చెబుతానమ్మా. తర్వాత చెబుతాను. అన్నీ చెబుతాను. ఇప్పుడు కాస్త విశ్రాంతి తీసుకో.

సీత : సరేనాన్నా ! (లోపలికెడుతుంది)

గోప : హరి భగవంతుడా! ఎన్ని కష్టాలు తెచ్చిపెట్టావురా. (తల పట్టుకొని కూచుంటాడు. నరసయ్య వస్తాడు)

నర : ఏవిఁటా్రి—సీత కెలావుంది?

గోప : జ్వరం జారిందట కాని-అన్నా!

నర : ఆఁ—కాని?

గోప : సాయపడ్డందుకు వెంకటపతిగారు ఎంతపని చేశాడో తెలుసా ?

నర : ఓరి నీఇల్లు బంగారంగాను. వెంకటపతి సంగతా!ఏంచేశాడు?

గోప : సహకార బ్యాంకులో నాపేర ౪౫౦ రూపాయల అప్పు వ్రాసి-నాకు ౧౫౦ అక్కరున్నాయంటే-వంద మాత్రిమే ఇచ్చాడు. మిగతావి తన అక్కరకు కావాలన్నాడు. తెల్సినవాడుగదా అని సరేనన్నాను. మళ్ళీ గడువులోపలే వడ్డీతోసహా ఆ వందా చెల్లించాను. ఇప్పుడేమంటాడూ — ఊళ్ళో అందరూ గడువులోపల చెల్లించలేదట; ౨, ౩ వేలు బకాయిలు పడ్డాయట; దాంతో డబ్బుకట్టినవారికీ కట్టని వారికీ చిక్కుందట. నాపేరనేమో ౪౫౦ రూపాయలు న్నాయి. నోటీసు వచ్చిందో, వస్తుందోనట. నాకేం అర్థం కాలేదన్నా.

నర : వ్యవహారమంటే ఇంత భయమయితే ఎట్లారా? అయినా ఇదంతా ఒక నాటకంలెద్దూ.

గోప : ఏమిటిది?

నర : కాకుంటే—౨, ౩ వేల బకాయిలెట్లా వుంటాయిరా? పైగా-డబ్బు కట్టినా బకాయి వుండడమేమిటి? అసలు-ఆయన బ్యాంకు డబ్బిచ్చేదెవరికని? నీబోటి అమాయకులు ౧౫, ౨౦ మందికి. కొంత మంది పేర ౪, ౫ వందలు వ్రాసేది, వారిచేతుల్లో ౧, ౨ వందలు పెట్టేది. మిగతాది స్వంతా

నికి వాడుకొని వుంటాడు. ఇప్పుడవన్నీ కట్టాలంటే చిక్కొచ్చి వుంటుంది.

గోప : తీసుకొన్నప్పుడు తీసుకొని—కట్టాల్సొచ్చినప్పుడు కట్టొద్దూ?

నర : ఆఁ—నీదో న్యాయం. ఇవేళ నాచేతిలో ఏంలేదని అతను కాళ్ళు బారజాపితే బ్యాంకు మాత్రం ఏంజేస్తుంది? బాండులో ఎవరిపేర ఎంత అప్పుందో వాళ్లదగ్గర వసూలు చేస్తుంది. వాళ్లకీ లోపాయికారీ వ్యవహారాలెందుకూ?

గోప : ఎత్తు అదేకాబోలు. అందుకే.ధైర్యంగా ముందు నాపేర నున్న ఋణం కట్టమంటాడు. మిగతా వ్యవహారం తరువాత చూసుకోవచ్చుట.

నర : కావచ్చు...వివిధ రంగాల్లో సహకారోద్యమం పెద్దెత్తున కొనసాగాలని తీవ్రప్రయత్నాలు జరుగుతుంటే - ఇక్కడ కాస్తా ఇలాంటివాళ్ల చేతుల్లోపడి ఆ ఉద్యమానికి లేని అప వాదు వస్తున్నది.

గోప : ఆఁ. ఏంఉద్యమమో. ఏషావుకారునో అడిగితే అప్పివ్వడూ? ఈ సంఘాలెందుకూ?

నర : అదేమిటి గోపయ్యా-అలా అంటావు. షావుకారు అప్పా ఇస్తాడు, ముప్పూ తెస్తాడు. భూమీ బుట్టా అమ్మించేదాకా అప్పిస్తాడు. నేనందులో చిక్కేకదూ ఇందాకా వచ్చాను. దానికీ దీనికీ ఏం సంబంధం?

సహకారసంఘమంటే మనమందరం కలిసి పెట్టుకునేది. ఒకరు చేయలేని పనిని సహకారసంఘం చేస్తుంది. అక్కడో చెక్కా, ఇక్కడో చెక్కా వుండే భూఖండాలవారంతా కలిసి ఏ ట్రాక్టరునో సహకారసంఘంద్వారా : కొని సుఖంగా, సులభంగా సాగుచేయవచ్చు. సహకార స్టోర్సు

పెట్టుకొని సరుకులూ, గుడ్డలూ, ఎరువులూ-ఒకటేమిటి. అన్ని వస్తువులూ కొనుక్కోవచ్చు. వస్తువులు చౌకగానూ గిడతాయి; మంచివీ లభిస్తాయి. పైగా-దానిలాభాలను కూడా సంఘ సభ్యులే పొందొచ్చు. అసలు-సహకార సంఘం చేయలేని పనేముంది గోపయ్యా?

నీకు ౧౦ గల గేదెలు, ఆవులు వున్నాయిగా. నీలాంటి వాళ్ళంతా ఒక సహకార సంఘంగా ఏర్పడి తలా నాలుగు పైసలేసుకుంటే ఓ రిక్షాయో, టాంగాయో వస్తుంది. దాని మీద పాలు, వెన్న, నెయ్యి బస్తీకి పంపి వ్యాపారం చెయ్యొచ్చు. అది కొందరికి వృత్తిగాకూడా వుంటుంది. దానివల్ల ఇన్ని లాభాలుంచుకొని-వెంకటపతిచేసిన తప్పుడు పనికి సహకారోద్యమాన్నంటే ఏం బాగురా?

గోప : నిజమే కావచ్చుగాని-అన్నా!ఇప్పుడీ పరిస్థితినుంచి గట్టెక్కే దెట్లా? నాకీ అపసవ్యపు వ్యవహారాలంటే తలనొప్పి. వెంకటపతిదగ్గరికెళ్ళి—దీని సంగతేమిటో అమీ, తుమీ తేల్చుకొని వస్తాను. నన్ను చిక్కుల్లోపెట్టి హడావుడిగా వెళ్ళిపోయాడు. పట్టుపట్టమంటే-నేనెక్కడ తెచ్చేది అంత డబ్బు? వస్తానన్నా. సీత లోపలేవుంది వెళ్ళు.

నర : మళ్ళీ ఇప్పుడే వస్తావుగా. నీతో అవసరంగా మాట్లాడ వలసివుందని ఇందాకే చెప్పాను.

గోప : ఏమిటది?

నర : తొందరేంలేదు. తీరిగ్గా చెప్పాలి. అంతకైతే నీవొచ్చేదాకా వుంటానులే.

గోప : సరె-వస్తాను. (గోపయ్య బయటికీ, నరసయ్య లోపలికీ వెళ్తారు. క్షణంసేపటికి పాపన్న వస్తాడు)

పాప : గోపయ్యగారూ! గోపయ్యగారూ! (ఎవరూ పలకరు. అక్కడున్న వడ్లబస్తామీద కూర్చుంటాడు. మళ్ళీ పిలుస్తాడు. ఎవ్వరూ జవాబివ్వరు. తన పాటను గొణుక్కుంటాడు)

పాప : (మళ్ళీ) గోపయ్యగారూ! గోపయ్యగారూ! (నరసయ్య బయటికొస్తాడు) నర్సయ్యన్నా! గోపయ్యగారు లేరా ఎట్ట?

నర : ఉంటే కనపడరూ? మీ వెంకటపతిగారివగ్గరికే వెళ్ళారుగా.

పాప : నడవం కలవలేదులే.

నర : ఏమిట్రా—గోపయ్యకోసం వచ్చావు? బ్యాంకు డబ్బేమన్నా వసూలుచెయ్యాలా?

పాప : ఈ రెప్పుడన్న బాకీపడ్తేకదుండీ-వొసూలు జేసెటందుకు? ఏరే పనుండొచ్చిన్లేరి.

నర : ఏమిటంత రహస్యం?

పాప : ఏరే సొతేవుండదిలేగని (సీత బయటికొస్తుంది) అమ్మాయి గోరికి జెరవొస్తుండదేవొం. ఎట్టుండది?

నర : తగ్గినట్టేలే. ఏమిటి సంగతులు?

పాప : ఇంగ మనకు వూళ్ల ఏరే ముచ్చటేవుండది? గొడ్లకు రోగా లొచ్చి జనం అల్లడం, తల్లడం అయితాంటె—ఈ శంద్ర మయ్య, దాసయ్యలంతజేరి—ఆటికి లగాయించి సూదులు పొడుస్తాండిరిగద—ఇంకేమన్నుండదా?

సీత : సూదు లెక్కించడం తప్పా?

పాప : గొడ్ల తిప్పలు మీకేం దెలుస్తది? అసలే—జెరంతోని వొను కుతాంటె.మన పానంకాదుగదా అని పయ్యంగ సూదు లెక్కిస్తె ఎట్లుంటది? పుండుమీన కారం జల్లినట్టుండదు?

నర : మరైతే ఏం చెయ్యాలంటావురా?

పాప : నేననేదేవుండది? ఊరందర్నరుగురి, ఏవంటాగ్రో.

సీత : చెప్పరాదూ—ఏమంటున్నారో.

పాప : ఎట్లనన్న సల్లబడే ఉపాయం సూడాల్నంటరు. ఇంకేవం టరు?

నర : అంటే—నీచేత నయంచేయించాలంటారందూ. అంతేనా?

పాప : అదేందనో్న—అట్టంటవూ. నయం జెయ్యొచ్చినోడు నయం జేస్తడు. నామీన నమ్మకం లేకుంటె—పకు్కరికెల్లి బైన్లోన్ని బిలిపిస్తరు. గంతేగద. ఎటుబడి దానికి శాంతయితె జరపాల్నంటావా? వొద్దంటవా?

నర : అంటే—ఇంటికి మానెడుబియ్యం, రూపాయ డబ్బులు కావాలందూ?

పాప : అంతకన్న తక్కువ జేసేటోడుంటె రమ్మగ్నేయిం. ఓరొ స్తరోసూస్త. కర్సంటె—ఉండదుమల్ల. నేనేవన్నతింటానా? ఏటపోతులు దేవాలె; అన్నాలొండాలె; దేవరకు బెట్టాలె. మరిదంత పూకెనే అయిద్దంటవా?

సీత : అయితే—వూరువాళ్ళంతా ఇదే చేయాలంటున్నారా?

పాప : లేంది నేనెందుకంట? తీర—సెయ్యిజారినంక మల్ల గప్పు డొచ్చి పాపన్నా ఇంగ నువ్వే తిప్పలు బడాల్నంటె నాకు మటుకు సేతగావొద్దు. గందుకే—ముంగల్నే పెద్దల సెవు నేసి పోదాయనొచ్చిన.

నర : గొడ్లకు టీకా లొద్దని నాతో ఎవరూ అన్లేదే?

పాప : అట్టయితె—నేనబద్ధం ఆడుతున్ననంటవా ఎట్ట? అంతకైతె—సాకలి రావుడు, కుమ్మరి సోవడు ఏవనిమొత్తుకుంటుగ్రో జర ఇగ్రాదు. వద్దన్నాను?

నర : అలాగా? అయినా—ఈ ఏటివరకు వాళ్ళ మంచులు వాడి చూస్తే ఏం?

పాప : ఇంగ నువ్వుజెప్పే చెట్టుందంటె—ఎనకటికొరో సచ్చినోడి కన్లల్ల ఏలుబెట్టి సూసిండంట. తీర ఇసవెక్కొచ్చినంక ఏరే సూసేదేవుండది?

సీత : ఏమిటీ! వాళ్ళెక్కొచ్చేది విషమా! ఎవరన్నారు?

పాప : ఓరనేదేంది ఏరే. మనూల్ల ఎంకటపతిగారికి తెలవని ముచ్చ టుండదంటరా?

నర : ఆ మాత్రం చప్పం, దాసు వాళ్ళకు తెలియదంటావా?

పాప : మనూల్లకేంగావాలో్న ఆల్లకేం ఎరక అన్నా—నువ్వేన్నో అంటవూ. ఇంగ సూసినవుగద—ఊల్లెఉన్న పిల్లగాల్లంత తప్పకుంట బల్లెకు రావాల్నంట. ఇదోటి బెట్టిన్రు. ఇదే వన్న మనకు కుదిరేదేనంటావా?

సీత : పిల్లలు తప్పకుండా చదవాలనడం తప్పా?

పాప : ఈడు బొయ్యి బల్లె జదువుకుంటగూకుంటె — గొడ్లోరు గాస్తరు? ఇంటికాడ సంటోల్లను ఓరాడిస్తరు?

సీత : అలాగని—చదువుల్లేకుండా పిల్లల జీవితం నాశనంచేయడం అన్యాయంకాదూ?

పాప : సదివి ఇంతకన్న బాగుపడ్తవాఎట్ట? నేనిప్పుడు దస్కతు దన్క నేర్సి నేస్తుండదేందంట? ఇంతకంటె బాగుపడేది లేదు; సెడిపొయ్యేదిలేదు.

నర : ఎందుకు బాగుపడకూడదూ? దాసు మన కళ్ళముందుపుట్టి ఇంతవాడుకాలే? వాళ్ళ వాడలోనే ఎర్రమైసన్న కొడుకు చదివి ఇప్పుడు తాసిల్దారుకాలే? వాళ్ళంతా నీ కన్నా ఏ స్థాయిలో ఎక్కువ?

పాప : ఆఁ—మా కెందుకు లెద్దురూ సదువులు? ఆడోల్లయితేనా— అత్తగారింటికి పోయేటోల్లేనాయె. ఇంగ-మొగోల్లయితే— ఏ గోసిగుడ్డ బెట్టుకున్నా బత్తరు. మా తాతలు బత్కలేదా? మా అయ్యలు బత్కలేదా?

సీత : ఆ బతుకే బాగుందంటావా?

పాప : అంతకంటె మాకింక మేడలు గావాల్నంటె వస్తయా? గుమ్మలు గావాల్నంటొస్తయా?

నర : అసలు-అనుకోని దేనికైనా ప్రయత్నమంటూ చేస్తేగా ఏమైనా వచ్చేవి?

పాప : ఆఁ అయ్యన్ని మాకెందుకులేరిగనీ. ఇట్ట బతికినన్నాల్లు బుద్ధిగలిగి బతికెతె సాలు...సూడబోతె - గోపయ్యగారు ఇప్పట్లో రానట్టేవుండది. మల్లొచ్చి కలుస్తలేరి.

సీత : సరె అట్లాగే. (పాపన్న వెళ్ళిపోతాడు)

నర : చూశావా సీతా—గ్రామాల్లో మనుషుల మనస్తత్వాలెలా వుంటాయో?

సీత : ఇట్లా పెడగా వాదించేవాళ్ళు ఎక్కడైనా వుండొచ్చుగా?

నర : ఉండరనికాదు. తెలియని మూర్ఖత్వానికి చెబుతున్నా. ఇప్పుడు పిల్లలకుచదువొద్దన్నాడా. తీరా-వాడి తోటివాళ్ళు చదివి గొప్పవాళ్లయ్యాక పశ్చాత్తాపపడ్తాడు.

సీత : అలాంటి పశ్చాత్తాపం కలిగే సూచనలుకూడా ఎక్కడా లేవే?

నర : అదిప్పుడు కనబడదులే. వాడికిప్పుడంతా వెంకటపతే. ఆయనే దేవుడు; ఆయన చెప్పేది వేదం. చూశావా— పశువుల కెక్కించేది విషమట.

సీత : ఆఁ—ఇదంతా తన స్వార్థానికి కల్పించివుంటాడు.

నర : నిజమేకాని—అదిమాత్రం వాడి ఆలోచనంటావా? వెంకట పతి అనమనివుంటాడు.

గోప : (గబగబా వస్తాడు) ఏం వెంకటపతో, ఏమిటో. నమ్మిన వాడినేనా మోసంచేయడం?

నర : ఏమైందిరా?

గోప : వేరే అయ్యేదేముంది? ఇంట్లోఉండికూడా లేడనిపించాడు.

నర : అయితే ఇదేదో దురుద్దేశ్యంతో చేసినపనే.

గోప : ఇంత అన్యాయమా అన్నా.

నర : డబ్బురా గోపయ్యా డబ్బు. దాన్ని చూస్తే ఎవరికైనా దుర్బుద్ధిపుడుతుంది. నీతి తప్పినవాడేమో-చప్పున కాజేస్తాడు. కాస్త నీతిమంతుడేమో-గుటకలేస్తుంటాడు. అదీ తేడా.

గోప : దీనికేమిటిమార్గం అన్నా?...సీతా! జ్వరంతోవున్నదానవు. ఎందుకిట్లా చలిలోకొచ్చావమ్మా.

సీత : ఇప్పుడేమీ జ్వరంలేదునాన్నా.

గోప : అయినా.నీకెందుకమ్మా ఈ గొడవలు? మేమే కిందుమీదై చస్తున్నాం. నీవు కాస్త విశ్రాంతి తీసుకోరాదు తల్లీ.

సీత : ఏం పర్వాలేదునాన్నా.

గోప : వద్దుతల్లీ. లోపల పడుకో. అన్నీ తరువాత తెలుసుకుందువు గానిలే. నామాట విను సీతా.

సీత : సరె నాన్నా. (లోపలకెడుతుంది)

గోప : ఏం అన్నా! ఏమిటంటావు ఉపాయం?

నర : ఈ అప్పులెవరెవరి కెంతెంత ఇచ్చారో రిజిష్టర్లు చూశావా?

గోప : ఆఁ. నేనా వివరాలన్నీ ఎందుకు చూడబోతాను — నా పనేమో, నేనేమోగాని.

నర : సరే—ఇప్పుడైనా ఆ వివరాలు వాకబుచేద్దాం. అయితే— ఈ విషయంలో నీవు చంద్రం, దాసుల సలహాలు తీసుకోవడం మంచిది.

గోప : వాళ్ళ దగ్గరకు వెళ్ళడానికి మనసొప్పదన్నా.

నర : అదేమిటార్రీ—వాళ్ళేమైనా నీకు పగవాళ్లటరా? నీ వూరుకు లక్ష ఉపకారాలను చేశారు. ఊరంతా వాళ్ల కృషికి జోహారు లర్పిస్తుంటే—నీవింకా పిచ్చిపట్టుదలతో పెరటితోవనే ఉన్నావు గోపయ్యా. అయినా—నీకో ముఖ్య విషయం చెబుదామనుకొన్నానని ఇందాకే అన్నాను.

గోప : ఏమిటది?

నర : నీకసలు చంద్రం ఒక పెద్ద అధికారి కావాలనేగా ఉద్దేశ్యం?

గోప : అనుకున్నాను.అలా కావాలని. కాని—ఏంలాభం?

నర : అతను అంత అధికారి కాలేకపోయినా ఒక గొప్ప అధికారికి అల్లుడు కాబోతున్నాడు.

గోప : ఆఁ. అదేటన్నా!

నర : అవును. చంద్రం యొక్క గొప్పతనాన్ని నీవు గుర్తించలేకపోయినా-నీవు ధ్యేయంగా పెట్టుకున్న పెద్ద అధికారి - మరెవరోకాదు-మన జిల్లా కలెక్టరు అతనికి తన పిల్లనిద్దామనుకుంటున్నాడు.

గోప : నిజవాఁ? చందర్రిం అంత గొప్పవాడా అన్నా?

నర : నీవిది నమ్మడం కష్టం గోపయ్యా. ఎప్పుడూ పెరటిచెట్టు మందుకు పనికిరాదంటారు. అలాగే నీచేతుల్లో పెరిగిన

చంద్రం గొప్పతనం నీకు తెలియడం కష్టం. నేనిలా అన్నందుకు ఏమనుకోకు. మనకున్న కొద్దిపాటి జ్ఞానంతో అతనికి విలువ కట్టడంలో అర్థంలేదు. అసలు గొప్పతనమంటే ఎలా వుంటుదని నీ వుద్దేశ్యం? తాను నమ్మిన ఒక మంచిపని కోసం ఉద్యోగాన్నీ, డబ్బునూ, సుఖాన్నీ, చివరకు ప్రాణాల్నికూడా త్యాగంచేయడమే గొప్పతనం. త్యాగ ధనమే అన్ని ధనాలకన్నా గొప్పదన్నారు. అయితే ఇతరుల గొప్పతనాన్ని గుర్తించే యోగ్యతకూడ మనకుండాలి గోపయ్యా. అన్నీ తెలిసినవాడు గనుక—ఆయోగ్యత కలెక్టరుకుందని వొప్పుకుంటావా?

గోప : ఇక చెప్పకన్నా—చెప్పకు. నాకెవేళంతా అయోమయంగా వుంది. నే నెక్కడికో పాతాళానికి కుంగిపోతున్నట్టుగా వుంది. దొడ్లో ఉప్పలి, అమ్మాయికి జ్వరం, వద్దనుకుంటున్న సూదిమందు, నమ్మిన వెంకటపతి చేసిన అన్యాయం, నేను కాదని వెళ్ళగొట్టిన చంద్రాన్ని కలెక్టరు గొప్పవాడని గుర్తించడం—అన్నా! ఇవ్వన్నీ నన్నెక్కడికో చీకట్లోకి, అయోమయానికి తీసుకుపోతున్నాయి.

నర : అలా అనుకోకు గోపయ్యా! ఈ అయోమయానికి భయపడాల్సిందీ, ఆశ్చర్యపడాల్సిందీ ఏమీలేదు. మన ఆలోచనలే అయోమయంగా వున్నప్పుడు—ఫలితాలు అయోమయంగా వుండవూ?

గోప : నేనేం తప్పుడాలోచనలు చేశానన్నా?

నర : సమయం వచ్చింది గనుక చెబుతున్నాను గోపయ్యా. నువ్వు మొదటినుంచి పొరపాటే చేశావు. ఉద్యోగం వదిలి వచ్చాడని—అనవసరంగా చంద్రాన్ని వెళ్ళగొట్టావు.

గోప : అవతని తప్పుకాదంటావా అన్నా?

నర : కాదు. ఆపని చేయగలిగాడు గనుక నే గొప్పవాడయ్యాడు. దానికి తార్కాణంగా కలెక్టరు నిర్ణయాన్నే తీసుకో గోపయ్యా. కలెక్టరు తలుచుకుంటే—ఏపెద్ద ఉద్యోగికో అతని కూతురు నివ్వలేడనే అనుకున్నావా?

గోప : ఎందుకివ్వలేకుండా ఉంటాడు.

నర : మరి బల్లదగ్గర కూర్చొని పనిచేయడమే గొప్పనమంటావా! తన తోటి మానవజాతి శ్రేయస్సుకోసం—తన విజ్ఞానాన్ని ధారపోయడమే ఘనత. ఈనాడు—మన ఫిర్కా అంతా చంద్రం, అతని సహచరులు—లెమ్మంటే లేస్తుంది; కూచో మంటే కూచుంటుంది. ౧, ౨ ఏండ్లలో ఇంతపేరు వాళ్ళ కెందుకొచ్చింది? మనంఇన్నేండ్లనుంచి ఇక్కడుంటున్నాం. మన నెవరూ తలిచేవారే లేరే. ఎందువల్ల? మనం ఎవరికీ ఎలాంటి ఉపకారమూ చేయలేదు. పైగా—అపకారంకూడా చేసివుంటాం. మన బ్రదుకును మనం వెళ్ళదీసుకున్నాం. వాళ్ళు తమ గ్రామాల బ్రదుకునే తమ బ్రదుకుగా భావించి కృషిచేశారు. తమ కష్టంద్వారా, తమ సత్ప్రవర్తనద్వారా వారి కీర్తికి పునాదులు వేసుకున్నారు గోపయ్యా. గాంధీ గారు—గొప్పవారెలా అయ్యారు? రోగాలతో, దరిద్రంతో, అజ్ఞానంతో బాధపడే తన తోటి మానవజాతి అభివృద్ధికోసం కృషిచేశాడు; రాత్రింబవళ్ళు రోగులకు సేవచేశాడు; నీకొచ్చే నామోషీలుఆయనకు లేవా? నీకున్న డబ్బు ఆయనకు లేదా? అయనా. ఆయన అర్థంలేని నామోషీలకు పోక— తాను మంచని నమ్మిన పనికోసం కృషిచేశాడు. ఎందుకు చేశా డిదంతా? చెప్పుగోపయ్యా—నువ్వేచెప్పు.

గోప : ఏమిటన్నా—ఇవేళ నన్ను ముక్క ముక్కలుగా నరికేస్తున్నావు. ఎక్కడలేని ఆవేశం నీలో ప్రవేశించింది.

నర : అవును గోపయ్యా. ఇన్నేండ్లనుంచీ మనం చేయని పనుల నెన్నిటినో చంద్రం, దాసులు ఘనంగా చేసి చూపుతుంటే— మనుషుల్లో ఇంత శక్తివుంటుందా అనిపిస్తున్నది. ఇవేళ కట్టబోయడానికి ఇంతమందిని ఎలా కూడగొట్టారో నాకు ఆశ్చర్యంవేసింది. జనం దండులాగా పనికి పూనుకుంటే— యుగ యుగాలుగా ఆగిపోయిన పనులన్నీ క్షణంలో అయిపోతాయనిపించింది. వాళ్ళంతా ఉత్సాహంతో పాటలు పాడుతూ రాళ్ళు మోస్తుంటే ఊరుకోలేక పోయాను గోపయ్యా. నిజంగా ఎలాంటి మంచిరోజులు. మన జన్మ సార్థకమయ్యే రోజులొస్తున్నాయనిపించింది.

ఇన్నాళ్ళనుంచి మనం సోమరులుగా కూర్చున్నాం గోపయ్యా. పిచ్చికబుర్లతో, పిల్లతగాదాలతో కాలాన్ని వృథాగా—నిజంగావృథాగా గడిపాం గోపయ్యా. లేకుంటే మనవూళ్ళు ఎప్పుడో నందనవనాలయ్యేవి. మన వూళ్ళన్నీ చదివేవి. మన వూళ్లకు రైళ్ళొచ్చేవి; విమానాలొచ్చేవి.

గోప : అన్నా! ఎంతదూరం ఆలోచిస్తున్నావు!

నర : ఇవ్వన్నీ చూస్తుంటే ఇప్పుడే మేలుకుంటున్నాననిపిస్తున్నది గోపయ్యా. అసలు పరిస్థితులు మారినంత తొందరగా నేను ఆలోచించలేకపోతున్నాననిపిస్తున్నది. సరేగోపయ్యా. నేనీ ఆనందంలో ఎంతైనా చెప్పేట్టున్నాను. కాని— వూరికే మాటలవల్ల ఏం లాభం? చేసి చూపాలి.

గోప : ఇంతకూ ఆ సంబంధం నిశ్చయమైందా అన్నా?

నర : కాలేదు. చంద్రానికి ఇష్టంలేదట. జరిగితే తాను మొదటి నుంచి ఆశలుపెట్టుకున్న అమ్మాయితోటే వివాహం జరగాలనీ, లేకుంటే అసలు పెళ్ళేచేసుకోకుండా వుండాలనీ వుందట.

గోప : కలెక్టరుగారి అమ్మాయి నిస్తానన్నా వద్దన్నాడా?

నర : అందరికీ మనలాగా మాటతప్పడం ఇష్టంవుండకపోవచ్చు.

గోప : నేను మాటేం తప్పానన్నా?

నర : మనిషి-తనతప్పును తానుతెలుసుకోగలిగితే ఇంక లోకంలో తగాదా ఏముంది? సరె ఇప్పటిక్కూడా మించిపోయిందేమీ లేదు. తెలివివుంటే ఉపయోగించుకో; లేదా వదులుకో.

గోప : కలెక్టరు తన కూతురునిస్తానన్నా వద్దంటే-ఆయనకు కోపం రాదూ?

నర : అనవసరంగా కోపాలొచ్చేవాళ్ళు—మంచివాళ్ళనిపించుకోరు గోపయ్యా. కోపమెందుకూ? తన ఉద్దేశ్యాన్ని తెలిపివుంటాడు. అది-చంద్రానికి ఇష్టంలేకపోవచ్చు. అంతే. అంతటితో ఆ ప్రస్తావన పోతుంది. అంతేకాని-అంతమాత్రాన కలెక్టరు—అతనిపట్లనున్న సదభిప్రాయాన్ని ఎందుకు మార్చుకుంటాడు? అవి-మన సంకుచిత బుద్ధికి తోచే అభిప్రాయాలు.

గోప : అయితే—మళ్ళీ నేను చంద్రం దగ్గరికి ఏం మొహం పెట్టుకొని వెళ్ళేది అన్నా?

నర : ఇవ్వన్నీ నీవు మనసులో పెట్టుకుంటావేమోగాని—అతను పెట్టుకోడు. నీకు నామోషీగా వుందనుకుంటే మరెవరినైనా పంపు.

గోప : ఆ పనికి ఇంకెవరున్నారన్నా. నీవే తగినవాడివి.

నర : మధ్యలో నన్ను ఇరికించాలని చూస్తున్నావా?

గోప : ఆమాటనకన్నా. జరిగిందేమో జరిగిపోయింది. ఇదంతా ఎందుకిట్లా జరిగిందో నాకే తెలియదు. చూశావుకదూ— ఒక్కసారి ఎన్ని చిక్కులొచ్చిపడ్డాయో.

నర : ఇందులో ప్రమాదమైనవేం లేవు గోపయ్యా. మన ఆలోచనలు పరిశుద్ధంగానూ, సక్రమంగానూ వున్నన్నాళ్ళు ఏ చిక్కులూ వుండవురా. జాగ్రత్తగా ఆలోచిస్తే ఇప్పుడేమంత పెద్ద చిక్కులున్నాయి చెప్పు? ఆ ఉప్పులికి నీవేం భయపడక్కర్లేదు. అది-ఊక, నీరు వున్నచోట్లలో మొలుస్తూనే వుంటుంది. అమ్మాయికి జ్వరం వచ్చిందంటే— ఇదిగో ఇక్కడే గొడ్డూ గోదా కట్టెయ్యడంవల్ల దోమలతో ఈ చలిజ్వరం వచ్చింది. అయినా ఇంజక్షనుతో అదీ తగ్గిపోతున్నది. ఆ బిళ్లలతో పూర్తిగా పోతుంది. ఇక— ఎటొచ్చీ వెంకటపతి నాటకం. చూతాం అదెలాజరగాలో అలా జరుగుతుంది. అంతకై తే ప్రస్తుతానికి ౮౫౦ మాత్రం కట్టవలసి రావచ్చు. దానికి సిద్ధంగా వుండు. అంతకన్నా జైళ్ళూ, జుల్మానాలై తే వుండవులే.

గోప : ఏమో అన్నా. ఈ వ్యవహారాలన్నీ నువ్వే చూడాలి. నాకిలాంటి వ్యవహారాలంటే భయం. అందులో సర్కారుతో పని.

నర : ఏమీ భయపడకు గోపయ్యా. నేనదంతా చూసుకుంటాను. అనవసరంగా దిగులు పెట్టుకోకు. అన్నీ చక్కబడ్తాయి. నేనీవిషయం చంద్రంవాళ్లతో ఆలోచిస్తాను.

గోప : అన్ని సంగతులూ ఆలోచించు అన్నా.

నర : అట్లాగే. (వెడతాడు).

గోప : సీతా ! సీతా ! (సీత వస్తుంది).

సీత : ఏమిటి నాన్నా?

గోప : జ్వరమెలా వుందమ్మా?

సీత : ఇందాకే చెప్పానుగదు నాన్నా. తగ్గింది.

గోప : మళ్ళీ రాకుండా వుండాలిమరి. సరేగాని—నరసయ్యన్న ఏం చెప్పాడో విన్నావా సీతా?

సీత : నన్నిక్కడ్నుంచి తరిమావుగా?

గోప : వేరే ఏముంది సీతా. విశ్రాంతి తీసుకోమన్నాను. నామీద కోపమా తల్లీ?

సీత : అదేమిటి నాన్నా—నాకెవరిమీదా కోపం ఎందుకుంటుంది?

గోప : నీ ఇష్టప్రకారం నడుచుకోనివ్వలేదని కోపంలేదా తల్లీ?

సీత : ఇందరి ఇష్టం కుదరనప్పుడు ఎవరోఒకరు చెప్పినట్టు నడుచుకోవాలిగా మరి.

గోప : నిన్నట్లా తిరగొద్దన్నానంటే-నీ మేలుకోరే అన్నానమ్మా. పువ్వుల్లో పెరిగినదానవు—అలా రాళ్ళు మోయడం కష్టం కాదు తల్లీ.

సీత : ఒక్కొక్కరికి ఒక్కో పనిలో అభిలాష వుంటుంది నాన్నా. నాకాపనిలోవున్న ఆనందం నీకుచెబితే అర్థంకాదునాన్నా. నాకది కష్టమనిపించదు. అది—నా విధి అనిపిస్తుంది.

గోప : అంత అవసర మేమొచ్చిందమ్మా?

సీత : మనమీ వూళ్లలో పుట్టడమే. ఈ గ్రామాలు అన్నివిధాలా బాగుండాలనుకోవడమే. అలా అనుకోగానే ఏం లాభం?

చేసి చూపాలిగాని. అయినా—ఇప్పుడిక ఆ విషయం అను కొని ఏం లాభం?

గోప : కాదు సీతా—ఇక ముందు నీ ఇష్టమొచ్చినట్టుగానే నడువు సీతా. చంద్రం అడుగుజాడల్లోనే నడువు.

సీత : ఏమిటి నాన్నా—నీలో ఇంత హఠాత్తుగా మార్పు?

గోప : చెప్పలేను సీతా. నరసయ్యన్న నాకిప్పుడొక కొత్త ప్రపం చాన్ని చూపాడు. నే నిన్నాళ్లనుంచీ చంద్రం చేస్తున్నపని మంచిది కాదనుకున్నాను.

సీత : ఇప్పు డెలా మంచిదైంది?

గోప : లేకుంటే—కలెక్టరంతటివాడు—చంద్రానికి తన కూతురు నిస్తాననడం సామాన్యమా సీతా?

సీత : ఏమిటది నాన్నా—ఎవరన్నారు?

గోప : నరసయ్యన్న చెప్పాడమ్మా.

సీత : నిర్ణయమైందా నాన్నా?

గోప : నువ్వేమనుకుంటున్నావమ్మా?

సీత : (దిగులుగా) నేనేమనుకుంటాను? నాకీమాటే చెప్పలేదు బావ. అయినా—మనకూ, ఆయనకూ ఏం సంబంధం? నాకు జ్వరంవస్తున్నదని నీవుకబురంపావుగనుకనా—ఆయనీ విషయం కబురంపడానికి? అవును. ఆయనకూ, నాకూ ఏమిటి సంబంధం?

(లోపలికి పోబోతుంది).

గోప : (ఆపి) అదేమిటమ్మా—అప్పుడే లోపలికి పోతున్నావు?

సీత : (ఏడుపు వచ్చినంత పనవుతుంది) విశ్రాంతి తీసుకుంటాను నాన్నా. విశ్రాంతి తీసుకుంటాను. ఆగదిలోనే పడుంటాను.

నా కేపనులూ వద్దు; నేనేమీ చెయ్యనక్కరలేదు.... ఈ జ్వరం తగ్గకున్నా బాగుండేది.

గోప : సీతా! ఈ ముసలాడిమీద నీకింత కోపమైతే ఎలాగమ్మా? నీకంటే నాకెవరున్నారు తల్లీ? నీవు సుఖపడుతుంటే చూడడం కోసమే నేనింకా బ్రతికున్నాను సీతా!

సీత : ఏమిటినాన్నా—ఈ మాటలు? నాకిప్పుడేమైంది?

గోప : ఏమైందో ఇన్నాళ్లకు తెలుసుకున్నాను సీతా. చంద్రం అంత గొప్ప సంబంధాన్ని వదులుకుంటాడని నేనెప్పుడూ వూహించలేదమ్మా.

సీత : (తెప్పరిల్లి) అదేమిటి నాన్నా—బావ ఆ సంబంధాన్ని కాదన్నాడా?

గోప : మనసొకచోట వున్నాక ఎలా వొప్పుకుంటాడమ్మా. నేనతని మనస్సుకు కష్టంకలిగించి పాపాని కొడిగట్టదలుచుకోలేదు సీతా.

సీత : ఏమిటినాన్నా నువ్వనేది? నాకర్థం కావడంలేదు.

గోప : అర్థంకాలేదా పిచ్చితల్లీ. అర్థమయ్యేట్టు ఎలా చెప్పనమ్మా! (చిరునవ్వుతో సీత గదమ పట్టుకుంటాడు...కొవ్వరన్న వస్తాడు)

కొమ : గోపయ్యగారూ! టపాలతవ్వరికో జాబొచ్చిందండి. చంద్రం గారు పంపిన్ను. (ఉత్తరం ఇస్తాడు)

గోప : ఆఁ. మనకెప్పుడూ టపాలో ఉత్తరాలు రావే. అమ్మాయీ నీవుత్తరమేమో చూచుకో తల్లీ. (లోపలికి పోబోతాడు)

సీత : అడ్రసుచూసి నీపేరనేవుంది నాన్నా. (చింపుతుంటుంది)

కొమ : సీతగారి కెట్టుందుండీ జెరం?

గోప : కాస్త తగ్గిందిరా. మళ్ళీ రాకుండా వుండాలిమరి......

కొమ : దాసుగారు మందియ్యలేదా ఎట్ట? సూదెని యెక్కిస్తె జెరం జాడా జబాబులేకుంట పోదుండి?

గోప : ఆఁ—అవంత గొప్ప మందులట్రా?

కొమ : సిన్నంగంటరూ! మీ అసుంటోరు ఊకునేరెంగని - వూరు వూరంత గత్తర పాకకుంట మందులియ్యలేదుండి. ఆరు లేకుంటె—మరా పాడురోగ మేఁవఁన్న ఆ లెక్కన'ఖ డేరావ్' అన్నట్టు ఆగునంటదా? శనామందికి సూదిమందులిచ్చి దాన్నాపిరి. ఇంగ ఊళ్ల ఏరే రోగాలను నయం జేసిన ముచ్చట జెప్పినారు. ఏలుగాదు, లచ్చలుగాదు, నూర్లను కోరి—నూర్లు.

గోప : నీమొహం. చదివేస్తే వున్నమతి పోయినట్టు—రోజూ చదువుతున్నావేమో మాటలు వెనక్కు పోతున్నాయే?

కొమ : సదువుతగని—ఎనకటి అలవాటు పోలేదుండీ పాడై. అయిన గని—నేను ఈ ఈడ్న సదువు షురూజేస్తి. ఎట్టనైన కట్టం గాదా? ఇంక-సందరింగారి పుచ్చాన మావోన్ని బల్లేసిన. అదెట్ట దేల్తదో సూడాలెమల్ల.

సీత : నాన్నా! ఈ ఉత్తరం బ్యాంకునుంచి వచ్చింది.

గోప : దేని బాబతమ్మా?

సీత : అదే-సహకార సంఘంబాబతే. ౪౫౦ రూపాయలూ వడ్డీతో వారంరోజుల్లో కట్టకుంటే జప్తు జరుగుతుందని నోటీసు.

కొమ : ఒసోస్. ఇసుంటుత్తరమేఁనాఎట్ట పాపన్న కోటోస్తె ఇచ్చొచ్చిన.

గోప ; ఇంకేం. అదీ ఇదే కావచ్చు.

కొమ : వస్తనుండీ. ఉత్తరాలు శనావుండై. ఊళ్ల పంచాలె.

గోప : సరె—మంచిది. (కొమరన్న వెడతాడు) ఏమిటీ నాటకం? ఉండీఉండి ఇంత పెద్దెత్తు ఎత్తాడు. వీడికిదేం రోగం?

సీత : డబ్బు సంపాదన కిదో మార్గం.

గోప : పైగా—ఇదివరకిచ్చిన వందబోను—మళ్ళీ ౪౫౦ కట్టాలో, ఏం ఖర్మో.

సీత : ఆ వందకు రశీదు తీసుకోలేదా?

గోప : ఆ తెలివుంటే ఇంకేముందీ. రాసి—తరువాత పంపుతా నన్నాడు. మళ్ళీ పంపాడా? లేదు. వస్తే ఆ పుల్లకు గుమ్మ తాగా. చూడూ—వుందేమో?

(సీత లోపలికెడుతుంది. చప్పున పాపన్న వస్తాడు)

పాప : సీతమ్మగారూ! సీతమ్మగారూ!

గోప : ఏమిట్రా అంత అపసోపాలు?

పాప : సీతమ్మగారు లేరుండి?

గోప : ఎందుకూ?

పాప : ఉత్తరవొచ్చిందుండీ సదవాలె,

గోప : ఏమిటది-ఇటుతే, చూద్దాం.

పాప : ఇది ఇంగిలీసులుందుండీ, మనకుతెలవదులేరి. (సీత వస్తుంది)

సీత : లేదు నాన్నా.

గోప : పంపందే ఎలా వుంటుంది?

పాప : (సీతకు ఉత్తరాన్నందిస్తూ) జర ఈ ఉత్తరం సదివి మతలబు జెప్పురి.

గోప : ఇంకెందుకూ? ఇదీ—అదే అయ్యుంటుంది.

పాప : ఏందండీ? మీకేవన్నొచ్చిందా? కలకటేరుగారి పిల్లను శందివయ్యగారి కిస్తవన్నరంటగదు. ఆ పన్కికి గిట్ట రమ్మని రాసినేరివాం.

గోప : నీ మొహం. దానికి నీకో ఆహ్వానమా?

పాప : మీ కొచ్చిందేవాంగదుండి, మీతోపాటు నేను. మరి—మనసుం టోల్లు లేకుంటె పని పాటలు సూపెటోల్లోరు? ఊరి పెద్దాయె. ఎంకటపతిగారికస్కాడ వోటొచ్చి వుంటది.

సీత : ఇది వారు పంపించిందే.

పాప : అదేందుండీ—బాగ సూసి అంటునారి? టపాలొచ్చిందుండీ. మీ పరాశికంగాకుంటె—ఎంకటపతిగారు నాకు ఏరే ఉత్తరం రాసుడెందుకు? సెప్పరూ—అండ్ల మతలబేందో పెన్లి పిల్చుడే నంటరా?

గోప : ఆఁ. పెళ్ళిలాగానేవుంది. సహకార సంఘంలో నువ్వెంత అప్పు తీసుకున్నావు చెబుదూ?

పాప : నాకెందుకుండీ అప్పు. ఎంకటపతిగారికి కావాల్నంటె—నా పేర రొండొందలు రాసుకుంట వన్నరు. సరె—ఇష్టమొచ్చి నన్ని తీసుకోమన్న. నాకేదో అక్కరుంటె పదిచ్చినరినుకోరి అయినగని దానికి దీనికేంవంట? దాని ముచ్చటంత ఆరే సూసుకుంటరు.

సీత : ఏం చూసుకుంటారు? నువ్వు ఆ సంఘంలో నుంచి ౨౦౦ అప్పు తీసుకున్నట్టూ, ఇంకా అది చెల్లించనట్టూ నోటీసొచ్చింది. ఈ ౨౦౦ వారం రోజుల్లో చెల్లించకుంటే ఇల్లు జప్తవుతుంది.

పాప : ఇదెట్టాటి కతుండీ. నిజంగనే నంటరా?

గోప : నీ దగ్గర అబద్ధమాడాల్సిన గతేమిట్రా. నాకో ౪౫౦ కి, నీకో ౨౦౦ లకు జప్తునోటీసు లొచ్చాయి. ఇద్దరి నెత్తినా టోపీలు పెట్టారు నిండుగా.

పాప : ఇదే సత్తైతే ఇంగ జూద్రిమల్ల. నేన్యాడ దీసుకున్న నుండీ రెండొందలు?

సీత : సంతకం పెట్టావా లేదా?

పాప : దస్కతు కేవుండీ. శనా పెట్టిన. ౧౦, ౧౫ దస్క జావీఁను దస్కతులు పెట్టవంటె నే పెట్టిన.

సీత : ఏ దస్కతు దేనికి పెట్టావో తెలుసుకోవద్దూ?

పాప : ఇయ్యనోన్నెరు జూడబోతరుండీ—మీరశ్నే అంటారు? పెట్రా పావన్నా అన్నకాడనల్ల దస్కతు బెట్టిన. అదిట్ట పెడదిరి గెతె ఊకుంటనంటరా? ఎంకటపత్తై తెనుటు కేవుండీ. అని బొక్క నవఁల్నుండి మల్ల బొక్క. ఈ ఆట మనకాడ కుదర్తాది. ఆ ఉత్తరవిఁటుదేరి. దాని లెక్కేందో సూసు కుంట. మనకాడ ఈ ఎవారాలు కుదుర్తాయి? (వెడుతుం టాడు).

గోప : అరేయి——అనవసరంగా అందాకా పోనివ్వకు.

పాప : అందనకేందుండీ? ఇట్టయెవాఁరవై తె ఇంగబాగనెవుంటది. ఊళ్లె నేనన్నుండాలె; ఆడన్నుండాలె. ఇంతన్నాలవాఁ! (వెడతాడు).

సీత : వాడలాంటివాడే నాన్నా.

గోప : వాణ్ణి ఆపకుంటే చంపేమచ్చుకూడాను. నలుగురిని వెంట బెట్టుకొని వెడతాను. ఆ తువ్వాలిటు తే. ఇదేదో ప్రమా దానికే వచ్చింది.

(తువ్వాలు వేసుకొని 'ఒరే పావన్నా ! ఆగాగు' అంటూ వెడుతుండగా తెర)

అడుగుజాడలు

ఐదవ రంగం

వెంకటపతి ఇల్లు

[ఇంటి ముందు వసారా భాగం. ౩, ౪ గురు కూర్చోగల బల్ల వుంటుంది. బల్ల నానుకొని ఇంట్లోకెళ్ళే గడప. తలుపు మూసివుంది. గొళ్ళెం లోపల పెట్టివుంది. ఒక ప్రక్కన స్తంభం. దానికి రాత్రి పూట బెడ్ లైటు వుంచబడుతుంది. ఇప్పుడు ఖాళీగా మేకుకు తగిలించ బడివుంది. ఒకచోట చిరుకొయ్యకు పగ్గాలు, తాళ్ళు వున్నాయి.]

(పాపన్న తుపాన్లా వస్తాడు. దబదబా తలుపును బాత్తుంటాడు)

పాపన్న : ఎంకటపతీ! ఏయ్ ఎంకటపతీ ! తలుపుతీ! నీ ఆటలు నాకాడ సాగవు. ఇంట్ల ఎన్నాల్లుంటవ్? ఎల్లు బైటికెల్లు. ఎంకట పతీ ! ఇంగ నాకు కోపవొఁస్తె మన్సినిగాను. బొక్క నవుఁల్తె మల్ల బొక్క. ఊఁ. తియ్యి. తలుపు తీస్తవా, గోడదున్కిరానా? మరాదగ తీస్తవా తియ్యి. లేకుంటె పానాలు దక్కవు. ముంగల్నే సెప్తుండ. ఇంగో ఎంకట పతీ !తీ—తలుపుతీ, వస్తుండ—గోడదున్కి, వచ్చిన్నంటె ఇంగ వూకునేదిలేదు. తీ తలుపు.

(తలుపు తీసి వెంకటపతి వణుకుతూ బయటికొస్తాడు. పాపన్న చప్పున అతని జుట్టందుకుంటాడు)

వెంక : ఏమిట్రా ఈ అన్యాయం? ఏమిటిది?

పాప : ఏందా ఏవోఁ వొనుకుతుండవూ?

వెంక : (మాట తబ్బిబ్బవుతున్నది) ఒణుకుతున్నానా? ఎందుకూ? నాకేం భయం? నేనేం తప్పు జేశానని?

పాప : మరి తలుపులు బెట్టి లోపల బన్న వెందుకు?

వెంక : జ్వరవొస్తున్నదిరా. చెవులు దిమ్ములుపడ్డాయి; వినపడ్లేదు.

పాప : ఇప్పుడెట్టనో ఇనబడతుండదీ?...ఏందీ కాయితం?

వెంక : ఏమిటది? నాకేం తెలుసు?

పాప : (ఘూరైన దెబ్బతీసి) ఏం దెల్సేదేందయ్యోయి. నాకీ ఎవ్వారవంత ఎరకైంది. నేను సంగానికి ౨౦౦ రూపాయలియ్యాల్నా?

వెంక : నాకుమాత్రం ఏం జ్ఞాపకం? కాయితాలు చూడాలి.

పాప : కాయితాలూ !(మళ్ళీ దెబ్బవేసి) నీకు మతికిలేదేం? నీకంత మందమతి పాడైనాది. పెట్టవన్న కాడ్నల్ల దస్కతు జేసినందుకు ఇదా నువ్వుజేసే నాయం.

వెంక : ఏమిట్రా ఇది? పోలీసులకు పట్టిస్తాను.

పాప : ఎట్టా—పోలీసోరికి పట్టిస్తావు. ఊళ్లోలకు నిన్నుబట్టిస్తె అంత తలాఇంత పీక్కతినరు? నీమాట పోలీసోరింటారు? ఏం నాయం జేసినవని? ఏందీకాయితం? నాకు నువ్వు రొండొంద లిచ్చినవా?

వెంక : ఇస్తే అడగనురా?

పాప : అడక్కుంట. ఈ కాయితం వొచ్చేటట్టు జేసినావు! ఇంత న్నాలవా. మారాజు గోపయ్యగారి నెత్తిన ఆయింకి సెయ్యిబెట్టినావు. ఈ డబ్బంత మింగి ఏరే వొడ్డీలకిచ్చుకుంటావు. కక్కు-తిన్న డబ్బంత కక్కుతవా, కక్కవా? సంపుతమల్ల ఏవనుకున్నవో !

వెంక : ఏమిట్రా ఇది-నేనెందుకు తిన్నాను?

పాప : ఎందుకా? ఇందుకే, హమ్మా! అన్నాలంగ డబ్బు దిని మేడలు కడ్దాయనుకున్నావు. (కసిదీరా చేతులతో కొట్టి,

కర్రతోటి తలమీద బాత్తాడు. ఇంతలో గోపయ్య, నరసయ్య లందుకుంటారు. గోపయ్యగారూ, గోపయ్యగారూ అంటూ వెంకటపతి నడిపోతాడు. గోపయ్య-పాపన్నను ఊగబడ్తాడు. పాపన్న చెమటలు తుడుచుకుంటుంటాడు).

గోప : ఏం పనిరా ఇది పాపన్నా! అన్నా! నువ్వు వెళ్ళి దాసుగారిని తక్షణం రమ్మనమని కబురంపు.

(నరసయ్యన్న వెళతాడు. పాపన్న గోపయ్యనుంచి తప్పించుకోవాలని చూస్తాడు)

పాప : ఏం పనా? ఊళ్ల అడన్నుండాలె; నేనన్నుండాలె. ఒదుల్రి నన్ను. ఆని సెత్తురు దాగనుండిమల్ల. సెప్పినట్లల్లఇన్నందుకు ఇట్ల జేస్తాడు? ఒదుల్రుండి మీరిడుసురి... అంగో - సూడు. కదులుతుండు. ఈనికి జెరంవొచ్చినాది జెరం. బిడ్డడి జెర వొందలగొడ్త ఇడుసురి.

గోప : నీకే చెప్పేది. అన్నా మిన్నా కానకుండా ఏమిటా బాదటం? చావడూ?

పాప : సస్తె సచ్చిండు. ఊరి పీడొదుల్తది. ఇప్పుడీడుండి బాగు జేసిందేందంట. ఆయింత సంపుత—వొదుల్రుండి.

గోప : పడిశాప్—ఊరుకో. ఆ అన్యాయం నీకేనా? నాకుమాత్రం జరగలా?

పాప : మీరంటె సేతగాక వూకున్రు. నేనట్ల వూకుంటనా? ఆని బొక్క నవల్నుండి మల్ల బొక్క. అంగో కదుల్తుండు. ఒదుల్రుండి.

గోప : అంత ఉద్రేకమైతే ఎట్లారా?

(గబగబా చంద్రం, దాసు, కొవంరష్ణ, నరసయ్యాలు వస్తారు. దాసు చేతిలో మందులపెట్టె)

దాసు : వెంకటపతిగారిని లోపలికి పట్టండి.

గోప : వీడు ఆగడంలేదు.

చంద్రం : ఆగకుంటే కట్టెయ్యండి. కొమరన్నా! నీవిలారా. మీ రొదలండి. (గోపయ్య, నరసయ్యలు వెంకటపతిని లోపలికి తీసుకోపోతారు. దాసు మందులపెట్టెతో లోపలికిపోతాడు. కొమరన్న, చంద్రంలు—పాపన్నను స్తంభానికేసి కట్టేస్తుంటారు).

పాప : ఇదేమన్నాలం. తప్పుజేసింది ఆడైతె నన్ను కట్టేస్తరెందుకు?

కొమ : తప్పుజేస్తె—నిన్నుసంపమని హోరువుకువిచ్చిరనే పాపన్నా?

పాప : తప్పుజేస్తె అశ్నే సూస్త వూకోవ్వాల్నా?

చంద్రం : తప్పుచేసినవాడికల్లా మనమే శిక్షవిధిస్తే-ఈపాటికిముప్పావు జనాభా తగ్గేది.

పాప : మరాడ్నచ్నే కండ్లకద్దుకోవాల్నంటరా?

కొమ : ఊకోవే పాపన్నా. శిచ్చ ఏసెటందుకు సర్కారుండదే.

పాప : బడె ఖానూను జెప్తున్నవ్. అన్నాలం జేసింది మనకైతె సర్కారుకేం పని?

చంద్రం : అట్లా మనమే శిక్షలు వేస్తే నువ్వు చేసిన తప్పులకు ఇప్పటికి ఏ వందసార్లో చచ్చేవాడివి.

పాప : నేనేం తప్పుజేసిన?

కొమ : టపాడబ్బాల ఉత్తరాలు దీసినవా? పసులకిచ్చే మందుల్ల ఇసంవుంచన్నవా? ఊల్లల్ల పిల్లగాన్లను బల్లల్లకు పోవద్దన్నవా?

పాప : అయ్యన్ని ఎంకటపతనవంటన్న.

చంద్రం : ఎలా ఏడిస్తే ఏం? తప్పేగా. దానికి వెంటనే నీకు శిక్ష విధించవచ్చుగా?

పాప : (బాపురుమంటాడు) సంపుతవంటె—సంపు లేం. ఏద్దన్నాను.

కొాసు : ఇప్పుడు ఎంకటపతిగారిపని అటిఖైతె అదే పనయిద్దిలే. తొందరపడకు.

పాప : (ఏడుస్తాడు) మీరంత గల్పి నన్ను జైలుకు దోల్తరా? తోల్రేం.

చంద్రం : అవసరమైతే తోలకేం జేస్తారు? ఆవేశానిక్కూడా అంతుం డాలి. ఒంట్లో పొగరుందని ఇష్టమొచ్చినట్టు కొట్టడమేనా?

పాప : తప్పులేందే కొట్టిన్నంటరా?

చంద్రం : కావచ్చు. కాని—దాన్ని పరిష్కారంచేసుకునే మార్గా ల్లేవూ? ఇట్లా కొట్టగానే ఏమైంది? నీ పేర రాసిన ౨౦౦ రద్దయినట్టా? ఇప్పుడు—రెండువిధాలా నష్టంకాదూ? అటు ౨౦౦ కట్టవలసింది ఎలాగూ కట్టాలి. ఆయనగార్ని కొట్టి నందుకు జైలుకూ వెళ్ళాలి. కొవఁరన్నన్నట్టు ప్రమాద మైన గాయమైతే—ఉరిశిక్షకుకూడా వెళ్లాలి.

పాప : (ఏడుపు ఎక్కువవుతుంది) కొవఁరన్నా! మీ అత్తను రమ్మన్రా కొవఁరన్నా. బుడ్డోణ్ణి ఎత్తుకోని రమ్మను. నీకాల్లు మొక్కుత. పోకొవఁరన్నా. పిల్లగాన్లను ఎత్తుకోని జల్ది రమ్మను.

చంద్రం : ఈ మాత్రం బుద్ధి మొదలేవుంటే ఎట్లావుండేది. ఒకణ్ణి చేసికొట్టాను. నలుగురొచ్చేవరకు తగ్గావు. ఇంత అధైర్యమా మరి. చేసిందానికి అనుభవించాలి పాపన్నా.

పాప : కొవఁరన్నా! ఎంకటపతిగారి కెట్లుండదోసూడారి. తడాల్న కనత కే తగిలిందో ఏంకతో దెబ్బ.

కోమ : ఉండుమరి. కట్లు కడ్తాను.

పాప : మావోల్లను పిల్సకరావా కోమరన్నా—నీకు దండంబెస్త.

చంద్రం : ఉండుండు. ఎవరొచ్చి సూత్రం ఏంచేస్తారు?

(నరసయ్య వస్తాడు)

నర : చంద్రం! నిన్ను వెంకటపతి రమ్మంటున్నాడు.

చంద్రం : వస్తున్నా. (లోపలికి పోతూ) నీవిక్కడే వుండు కోమరన్నా. అతన్ని కట్లు విప్పుకోనివ్వకు. (చంద్రం, నరసయ్యలు వెడతారు.)

పాప : ఎంకటపతిగారు బతికినట్టేనా కోమరన్నా?

కోమ : నీకు ఉరయితె తప్పించనుకో.

పాప : కైదు తప్పదా కోమరన్నా?

కోమ : ఏమో మల్ల. పెద్దలంత ఏం తశ్వా జేస్తరో?

పాప : ఇంక ఈరికన్న పెద్దలోరుండరు కోమరన్నా? జర శంద్రం గారికి సెప్పు కోమరన్నా—నీకు దండంబెస్త.

కోమ : మనం జెపితె ఆరింటారె పాపన్నా. న్యాలం ఎటుంటె అటు జెప్తరు.

పాప : నాదేం తప్పుంది సెప్పొరి. రొంకొందలు తీసుకోంచే యాడికెల్లియ్యాలె?

కోమ : అట్లని సావగొడ్తారె?

పాప : ఎట్టన్న నువ్వు శంద్రంగారికి సెప్పిసూడు కోమరన్నా. ఎంకటపతి మాటలిని ఎనకటి కెట్టెట్టనో సేసినగని కోమరన్నా ఇట్రా!(కోమరన్న దగ్గరికొస్తాడు. పాపన్న అతని గడ్డం పట్టుకొని బతిమాలుతూ) నాగునం నీకు తెలవందా

కొవఁరన్నా. అరికె జెప్పాలె. లేకుంటె ఊరును సామీనికి ఉపకదొత్తె నేను సస్త కొవఁరన్నా.

కొను : ఊరంత అరు జెప్పినట్టు ఇంటపని నీకు అన్నాలం జేస్త్రను కున్నవాఎట్ట? అల్లెప్పుడు జెయ్యరనుకో... అంగో-అంతిచే వస్తున్ను. ఎంకపతిగారికి కట్లు గట్టిన్ను.

(అంతా బయటికొస్తారు)

దాసు : కట్లువిప్పు కొవఁరన్నా.

చంద్రం : అఁ. పాపన్నా. ఎలాగో అదృష్టవశాత్తూ వెంకటపతిగారు బ్రతికారు. కనుక-నీకు ఉరిశిక్షయితే తప్పింది. వారు - ఎవరెవరి దగ్గర ఎంతెంత డబ్బు అన్యాయంగా తీసుకున్నారో అదంతా వారే కట్టేస్తున్నారు. కనుక-డబ్బు విషయంలో తగాదాలేదు. ఇక-కొట్టినందుకు నీ తప్పౌక టుంది. దానికి శిక్ష ఏం విధించాలో నీవే చెప్పు.

పాప : (గభాల్న ఏడుస్తూ చంద్రం కాళ్లమీదపడి) తఁవదయ. ఏసిచ్చ ఇప్పిస్తె అదిప్పియ్యొరి. పిల్లలు గలోన్ని.

చంద్రం : నా కాళ్ళ మీదెందుకు పడ్తావు పాపన్నా. తప్పు. కొట్టింది వారిని గనుక-వారి నడుగు.

పాప : (మళ్లీ వెంకటపతి కాళ్ళు పట్టుకుంటాడు) మీదయ. ఇంగ మీరేవఁన్న జెయ్యొరి.

వెంక : పాపన్నా! నా కాళ్లమీదెందుకు పడ్తావు? నిన్ను క్షమించే అర్హత ఇకనాకు లేదు-పాపన్నా. నాకింతకన్నా అవమాన మేముంది? ఈ పరిస్థితులను నేను చేతులారా కొనితెచ్చుకొన్నాను. ఇంకాస్త బలమైనదెబ్బ వేయవలసింది పాపన్నా. ఇంకాస్త బలమైంది వేయవలసింది.

పాప : తప్పయిపోయింది ఎంకటపతిగారూ! మీ దండంబెడ్త. నా తప్పు కాయిరి.

వెంక : ఇందులో నీ తప్పేంలేదు పాపన్నా. ఇందాకా నిన్నీరకంగా తయారు చేయడం నాదే తప్పు. ఆ పరపతిసంఘం దస్త్రం దెచ్చి చంద్రం, దాసుగార్ల కప్పగించు. అక్కడికి కొంత పూరట కలుగుతుంది.

(పాపన్న లోపలికి పోబోతాడు)

దాసు : ఒద్దు పాపన్నా! ఆగు. వెంకటపతిగారూ! ఆ దస్త్రం మా దగ్గరుండాలని మే మెప్పుడూ అన్లేదు. మీరు వేరు; మేము వేరని ఎన్నడూ భావించలేదు. మనందరం చేయవలసిందల్లా అందరికీ ఉపయోగపడవలసిన సంస్థలను, పనులను స్వాంతానికి ఉపయోగించుకోకుండా వుంచడమే. కనుక—ఆ దస్త్రం ఎక్కడున్నా ఒక్కటే.

వెంక : దాసుగారూ! మీరు నన్ను బ్రతికించడానికి చేసిన సేవ జన్మ జన్మాలకూ మరువలేను.

దాసు : అదేమిటండీ. ఒకమనిషి ఇంకో మనిషికి తోడ్పడడంలో పెద్ద సేవ ఏముంది? అది నావిధి అనుకుంటున్నాను.

వెంక : అబ్బ! మీ కడుపులో ఎంత అమృతముందండీ.

చంద్రం : ఇందులో పొగడవలసిందేంలేదు వెంకటపతిగారూ! విశ్రాంతి తీసుకోండి.

పాప : నామాటేం జెప్పిర్రు ఎంకటపతిగారూ?

వెంక : మనకీచంద్రం, దాసుగార్లువుండగా వేరే కోర్టులుకావాలా? మన తగాదాలిక్కడే పరిష్కార మవుతాయి. వారే శిక్ష విధించినా నాకిష్టమే.

పాప : నా తప్పు వొ౼ల్లె బ౼డెయ్యీరి. పెన్లాం పిల్లలకు దూరం జెయ్యకురి.

చంద్రం : చెప్పు నరసయ్యన్నా. పాపన్నకట పశిక్ష విధిస్తావు?

నర : బాగుందే. నేను శిక్షలు విధించే వాడినా? అన్నిటికీ పెద్ద గోపయ్యున్నాడు. వాణ్ణి చెప్పమను.

గోప : అదేమిటన్నా. నీకన్నా తెలిసినవాణ్ణా? అయినా—ఇవి మా కాలాలు కావులెద్దూ. అన్నిటికీ వాళ్ళున్నారను కున్నాంగా.

నర : గోపయ్యోనా ఈ మాట నేది?...ఇక మీరే చెప్పండి వాడి శిక్షేమిటో?

చంద్రం : శిక్షంటేజైళ్ళూ, జుల్మానాలే కావుగా. చేసింది తప్పని మన స్ఫూర్తిగా గుర్తిస్తే చాలదూ?

పాప : తప్పేనండి. పెద్ద తప్పండి. ఒల్లు తెలవక కొట్టిన. శనా పెద్ద తప్పునబడ్డ. (ఫెళాఫెళా చెంపలు వేసుకుంటాడు).

కొామ : బొక్కనవుఁలు డెటుబాయెనే పాపన్నా?

నర : పోరా—ఇదేనా వాణ్ణి పరిహాసం చెయ్యడానికి సమయం?

వెంక : నవిఁలాడుగా నన్ను.

పాప : ఏదో అయిపొయిందండీ. తొందరపడ్డ.

దాసు : నీకొకశే శిక్షవుంది పాపన్నా.

పాప : సెప్పురి; పెన్లాం పిల్లలకు దూరంగాకుంట వుండేది సెప్పురి.

దాసు : వేరే ఏంలేదు. ఇకముందు ఏవిషయంలోనూ విషప్రచారం చెయ్యకూడదు; తెలియనివిషయాలకు తప్పుడు వ్యాఖ్యానం చెయ్యకూడదు.

నర : మహాఘోరమైన శిక్షవిధించావోయ్ దాసూ! వాడికి తగినశిక్ష.

పాప : నరసయ్యన్నంతే అంటడు. నేనసుంటి పని ఎప్పుడుచేసిన్నే?

దాసు : తెలిస్తేచేసేవాడవో, కాదోగాని — గొడ్లకిచ్చే మందుల్లో విషం వుందనడం, దేశంలో జరిగే అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు ఏ ఒక్కరి సంతృప్తికో ననడం—ఇవ్వన్నీ తప్పులు కావూ?

వెంక : పోనివ్వండి దాసుగారూ! అవ్వన్నీ వాడి బ్రతుకుదెరువు కోసం అన్నాడు. ఇప్పుడెందుకూ? కడుపు చించుకుంటే కాళ్లమీద పడ్తుంది. వాడి కసలు ఆ మందుల విషయమేం తెలుసని?

నర : అయినా వాడి కంఠశోషతప్ప—అవతల బుద్ధీ, పనీ రెండూ మంచివై కార్యక్రమం సాగుతుంటే ఈ ప్రచారాలేం చేస్తాయి?

కొమ : నరసయ్యన్న మాటన్నడంటె—అేడు లోకాలు, ఇేడు లోకాలు అల్లడం తల్లడం అయెటట్టంటడు.

నర : పోదూ—మధ్య నువ్వో సోలిగాడివి.

చంద్రం : ఇందులో ఎవరూ తక్కువవారుకారు. అందరూ ఒకొక్క రంగంలో ఆరితేరినవారు. అందరి అభిప్రాయాలు ఒక్కమ్మడిగావుంటే గ్రామాల్లోజరగని అభివృద్ధి ఏంవుంటుంది?

వెంక : అదే—నే నిప్పటివరకూ చేయలేకపోయాను.

దాసు : జరిగిందానికి అనుకొని ఏం లాభం? జరగనున్నవాటిని గురించి ఆలోచింతాం.

నర : అసలివేళ వెంకటపతిగారు దాసుగారిని తాకి మైలబడ్డారు.

కొమ : అంగో సూసిన్రా—అన్న బానం వదల్నే వదిలిండు.